

Překlad Robert Doležal

Minulost, současnost a budoucnost birdingu – všeobecný pohled

Úvod

Pro ty, kteří se mu věnují, není birding pouhým sportem a vědou, ale blíží se náboženství a i přes všechny své vnější projevy zůstává jeho podstata nesdělitelná. [1]

Max Nicholson, 1931

Nyní, v prvním desetiletí třetího milénia se stal birding skutečně globální volnočasovou aktivitou, které se věnují miliony lidí ve vyspělém i rozvojovém světě. Ještě před sto lety se jednalo o okrajovou zábavu, které se věnoval jen omezený počet lidí v podstatě jen v rámci Británie, Severní Ameriky a části bývalého Britského impéria.

Tato esej se snaží vysvětlit, jakým způsobem se během necelých sta let změnil birding ze zábavy několika excentrických nadšenců v současnou, skutečně masovou volnočasovou aktivitu.

Sledováním stručné historie a vývoje birdingu během 20. století se pokusím shrnout jeho současný stav v různých souvislostech: včetně změny demografie těch, kteří pozorují ptáky, otázky přispění birdingu k ochraně přírody, vlivu nových technologií i ekonomického dopadu birdingu.

Závěrem se pokusím vyslovit několik prognóz, jak by se mohl birding vyvíjet v následujících přibližně padesáti letech s ohledem na možný dopad globálních klimatických změn, technický, sociální a politický vývoj a povahu volného času.

Nutná bude jistá selektivita mého přístupu: jednoduše není možné komplexně zahrnout rozsáhlé téma historie, vývoje a možné budoucnosti birdingu na tak omezeném prostoru. Proto jsem se rozhodnul věnovat pozornost přibližně následujícím tématům:

- Jakým způsobem se birding vyvinul z muzeálně chápané ornitologie a terénního sběru dokladového materiálu; jak se tento přístup „lovce a sběrače“ odráží v současných aktivitách jako je pronásledování nových druhů (twitching) a jejich odškrtávání v seznamech.
- Jakým způsobem si potřeba ochrany ptáků a jejich životního prostředí získala přívržence v prvopočátcích birdingu: zpočátku v Británii díky Royal Society for the Protection of Birds (RSPB) a National Audubon Society ve Spojených Státech, později také jinde ve světě.
- Jak se ornitologie a birding vyvíjeli souběžně: s tím, že ornitologové poskytují birderům „vědecký základ“ pro jejich koníček, zatímco birdeři jsou pro ně zdrojem vědeckých dat, která mohou ornitologové využít při svém bádání díky spolupráci na bázi tzv. „citizen science“ projektů (občanské či laické vědy).
- Jakým způsobem hromadné cestování změnilo způsob pozorování ptáků jak ve vyspělém, tak rozvojovém světě a jaký to má dopad (pozitivní i negativní) na ochranu životního prostředí a ptáků.
- Jakým způsobem se ekonomický potenciál birdingu odrazil v jeho vývoji coby masové aktivity ve vyspělém i rozvojovém světě.
- Jaký převrat způsobil technický vývoj zvláště na poli komunikace a v podobě internetu ve způsobu pozorování ptáků.
- Jak se změnila demografie birdingu od dřívější zábavy vzdělaných bílých mužů střední třídy po současný širší a různorodější vzorek lidí, kteří se mu věnují.
- Jakým způsobem se současné zásadní změny životního prostředí v celosvětovém měřítku, zvláště pak klimatické změny a jejich následky, projeví na ptácích a birdingu v 21. století.

Ačkoli se aktivity spojené s pozorováním ptáků primárně pro vlastní zábavu datují nejméně od konce 18. století (jak popisuje v *The Natural History and Antiquities of Selborne* [2] vikář Gilbert White z Hampshire, 1789) a pravděpodobně ještě dříve, rozhodnul jsem se soustředit převážně na období od začátku 20. století do dneška.

Během tohoto období, které stěží překračuje délku jednoho lidského života, prošel birding řadou výrazných sociálních změn, přičemž dal základ způsobu, kterým ptactvo pozorujeme nyní, začátkem 21. století.

Více informací týkajících se ranného vývoje birdingu, včetně způsobu, jakým byli ptáci vnímáni před jeho vznikem, coby volnočasové aktivity, naleznete například v dřívější práci *A Bird in the Bush: a Social History of Birdwatching* (Stephen Moss, 2004) [3].

Poznámka:

Čtenáři této eseje mohou shledat, že jsou předložené materiály a příklady zaměřeny jen na Velkou Británii a Spojené Státy. Na svoji obranu musím uvést, že téměř všechny publikované průzkumy, analýzy a historické studie pocházejí právě z těchto dvou zemí; a tak, i když jsem uváděl příklady dalších globálních aspektů birdingu, jako je turistika zaměřená na ptáky, ochranné programy nebo birderské kluby či společnosti, byli onou hybnou silou v pozadí – a často se jednalo o konkrétní osoby – právě Britové nebo Američani.

Má to řadu důvodů. Za prvé, birding a ornitologie mají u těchto dvou národů dlouhou a významnou historii. Za druhé, co se týče vyššího podílu Angličanů a Američanů mluvíme-li o konkrétních číslech, pak asi 90 % všech birderů na světě žije nebo pochází právě z těchto dvou zemí.

Konečně, sociální a ekonomický tlak, zvláště v rozvojových zemích, zde staví birding mimo zájem většinové populace.

Upřímně doufám, že se během příštího století tato situace změní; že základ položený britskými a americkými birdery – a řadou jiných – všude ve světě, povede k vytvoření skutečně globálního společenství birderů. Možná se to již děje – široká účast na každoročním British Birdwatching Fair mě v tomto naplňuje optimismem – ale jak se dočtete ve 4. kapitole, existují faktory, které mohou tento pokrok zastavit.

Kapitola č. 1: Současnost birdingu

Začínající birderka ... má pravděpodobně mezi 40 a 59 roky a je bílá. Svému koníčku věnuje asi 10 nebo méně dní v roce a snaží se ho vklínit do svého hektického života... Tato birderka žije na jihu v předměstské oblasti, má středně vysoký životní standard a nemusí mít vysokoškolské vzdělání. [1]

Ken Cordell a Nancy G. Herbert, 2002

Na základě studie US Fish & Wildlife Service vydané v roce 2001 [2] žije ve Spojených Státech přibližně 46 milionů birderů. To představuje početnou menšinu – více než jednu pětinu – dospělé populace (nad 16 let).

Většinu z nich – nejméně 40 milionů – řadí Američané k tzv. „backyard birders“, kteří ptáky pozorují u svých domů nebo v jejich okolí. Podstatné množství – 18 milionů lidí, což reprezentuje téměř 40 % popsaného vzorku populace – cestuje nejméně 1,5 km od domu jen kvůli pozorování ptáků.

Poslední studie RSPB [3] uvádí, že ve Velké Británii působí 2,85 milionů „aktivních birderů“, zatímco množství lidí přikrmujících ptáky na svých zahradách bylo odhadnuto na téměř 30 milionů – to jsou dva ze tří lidí dospělé populace, což je stejné množství jako těch používajících internet. RSPB má dobře přes milion členů; televizní programy věnované britským ptákům pravidelně vítězí ve sledovanosti mezi pozemními kanály; zatímco množství knih o ptácích narůstá exponenciálně s několika sty každoročně vycházejícími tituly.

Pokud by jedna událost měla vystihovat popularitu birdingu – nejen v Británii, ale celkově ve světě – tak je to British Birdwatching Fair (Britský birdwatcherský veletrh, dále Birdfair),

popisovaný jako „kombinace Výstavy květin v Chelsea (Chelsea Flower Show) a Hudebního festivalu v Glastønbury (Glastønbury Music Festival)“ [4]. Tento ptáčkařský veletrh je pořádán každoročně na ploše sousedící s Rutland Water v srdci anglického venkova.

Od dob svých začátků koncem 80. let minulého století se Birdfair rozrostl v největší událost britského birderského kalendáře. Nekonečné plochy stánků stovek prodejců nabízejí všechny možné výrobky a služby týkající se birdingu, od optiky po knihy a oblečení určené pro exotické zahraniční výpravy. Tisíce lidí navštěvujících tuto třídenní akci přijíždějí z celého světa, čímž jí dávají punc globální události. Tím nejdůležitějším je fakt, že v dobách, kdy jsou ptačí populace a jejich životní prostředí téměř všude ohroženy, věnuje Birdfair přes 1,5 milionu £ na celosvětové ochrannářské projekty, což má nezanedbatelný dopad směřující ku prospěchu ptáků.

Původní Birdfair má díky úsilí svých zakladatelů vliv na vznik mnoha podobných akcí všude ve světě, např. v Nizozemsku, Izraeli, Indii, na Tajvanu a v Austrálii, nebo ve Spojených Státech, kde je řada z nich pořádána státem. Každá taková akce pomáhá k rozvoji birdingu a ochrany přírody v zemi, kde se uskuteční; každá také utváří nové vlákno rychle rostoucí sítě celosvětového birdingu.

Nejvýznamnější stránku ptačího veletrhu představuje to, že poskytuje centrální, konkrétní místo setkání pro celosvětovou birderskou komunitu. Samozřejmě ne každý může Birdfair navštívit, ale dříve či později se tu vyskytne podstatná část klíčových osob ptáčkařského světa. Spisovatelé, umělci, vedoucí turistických kanceláří, obchodníci, odborníci na určování ptáků, nakladatelé, ochranáři a amatérští nadšenci se tu mohou vzájemně setkat, vyměnit si své nápady, prodiskutovat projekty a přispět k posílení a vývoji birdingu jako skutečně celosvětové aktivity.

Všude ve světě se birdingu daří jako nikdy dříve:

- V Austrálii se stala nečekaným bestsellerem kniha *The Big Twitch* [5], ve které Sean Dooley popisuje svůj úspěšný pokus překonat australský rekordní Big Year. Mladý birder a autor zábavné literatury v jedné osobě se tak stal národní celebritou.
- Debi Shearwater (žena, která tolik miluje mořské ptáky, že si nechala změnit příjmení podle jednoho z nich!) pořádá při kalifornském pobřeží „mořské“ výlety na lodi, čímž umožňuje birderům nejen z celé Severní Ameriky pozorovat vzácné a neobvyklé druhy mořských ptáků [6].
- 7. října 2004 se konala v Izmiru na pobřeží Egejského moře Turkish Bird Conference. Na rozdíl od podobných konferencí pořádaných v Británii a Spojených Státech, byla většina účastníků mladší 30. let a třetinu z nich tvořily ženy.
- Na internetu lze nalézt řadu „ptačích fór“, kde mohou ptáčkaři sdílet pozorování, vyměňovat si novinky, fotografie apod. Příkladem je Nature Society (Singapur) [7].
- Ochránáři z celého světa s pomocí místních a dalších birderů zachránili před vymřením během minulých 30 let nejméně 31 druhů ptáků. Podařilo se jim to např. u poštolky mauricijské (*Falco punctatus*), lejsčika chathamského (*Petroica traversi*) a kondora kalifornského (*Gymnogyps californianus*).
- Turistické kanceláře zaměřené na pozorování ptáků, vedené převážně společnostmi založenými v Británii a Spojených Státech, pořádají výpravy prakticky do všech regionů světa, kde zaměstnáváním místních průvodců a využitím místních prostředků významným dílem přispívají k národní a regionální ekonomice.
- V Británii představuje birding jednu z okruhu tzv. „životních dovedností“ (jako je např. vaření či finanční gramotnost), která se stala součástí školních osnov pro děti od 11 do 14 let jako prostředek v boji s nespokojeností a sociálními problémy.

Z předchozího seznamu můžete vyčíst, že birding už nepředstavuje jen prosté a zábavné hobby praktikované izolovaně od společnosti. Pravděpodobně tomu tak ani nikdy nebylo: birding a společenské změny vždy kráčely ruku v ruce a Max Nicholson, krom jiných, definoval beztrádní povahu birdingu již ve 20. letech minulého století.

Ovšem nyní, tak jako nikdy dříve, se birding začleňuje do mnohem širší oblasti aktivit a životního stylu. Věřím, že z velké míry je to způsobeno povahou moderní společnosti, ve které staré hranice mezi sociálními třídami, aktivitami a způsoby života mizí.

Před tím, než se budu věnovat širším důsledkům změn týkajících se birdingu, bych chtěl v další části krátce nastínit vývoj, kterým birding a společnost prošly během 20. století.

Kapitola č. 2: Minulost birdingu

Birdwatching nepředstavuje jen intenzivní estetickou zkušenost, ale díky tomu, že se snažíme porozumět přírodě a světu ptáků, stimuluje také naše myšlení a představivost. [1]

H. G. Alexander, 1974

Kontrast mezi dnešním globálním, mnohavrstevným a pluralitním přístupem k pozorování ptáků a roztržštěným, lokálně izolovaným a omezeným charakterem birdwatchingu převládajícím po většinu 20. století, může být sotva ještě větší. Přinejmenším do 80. let minulého století, která zaznamenala příliv nových přístupů v pozorování ptáků (převážně, i když ne výhradně v souvislosti se změnami v komunikaci, technickým pokrokem a cestováním), zůstal birdwatching hájemstvím relativně uzavřené komunity podobně uvažujících lidí. Dokonce ještě v 70. létech minulého století se jednalo převážně o zábavu bílých vzdělaných mužů, z nichž většina žila v anglicky mluvícím světě.

Jednu generaci zpět byli birdwatcheři odkázáni jen na několik určovacích příruček, převážně ilustrovaných velkým americkým ilustrátorem Rogerem Tory Petersonem. Používali pouze základní optickou výbavu: historicky vyhlížející porro-prismatický dalekohled, jehož konstrukce se v podstatě nezměnila od první světové války a jen vzácně měli k dispozici teleskop, který byl jednoduché konstrukce a obtížně se obsluhoval.

Příkrmování ptáků se omezovalo jen na nějaké zbytky z kuchyně nebo oříšky a výpravy za ptáky do zahraničí byly teprve v plenkách. Většina Britů dokonce nikdy nepřekročila kanál La Manche a i ti nejneohroženější cestovatelé se jen zřídka dostali dál, než za hranice Evropy. Ve Spojených Státech se cestovalo jen v rámci jižních 48. států, ale několik birderů se vydalo i mnohem dál.

Půl století před tím, než se svět vzpamatoval z devastující první světové války, byl birdwatching ještě vzácnější. Když mladý Max Nicholson nastoupil začátkem 20. let minulého století na studia do Oxfordu, jeho spolužáci se věnovali spíše požitkářství a opileckým radovánkám, než zdraví prospěšnému, terénnímu pozorování ptáků. Navzdory nezájmu mezi kolegy Nicholson začal pracovat v tehdy vznikající Oxford Ornithological Society a postupem času se stal jednou z nejvýznamnějších osobností rozvíjejícího se birdwatchingu v Británii, než v roce 2003 ve věku 98. let zemřel.

Za svého života byl Max Nicholson svědkem mnoha společenských změn, které utvářely svět birdingu do té podoby, v jaké ho známe dnes; jednalo se o proces – či spíše řadu vývojových změn – které popisují v této kapitole.

„Vynález“ birdwatchingu

Lidé se zajímají o ptáky – z hlediska náboženského, kulturního a často i praktického – od prvopočátků civilizace. Ptáci zaujímali ústřední místo v kultuře tak rozdílných národů jako byly mexičtí Aztékové, prastaré civilizace z Dálného východu či domorodé obyvatelstvo Austrálie.

Mezi tímto pohledem na ptáky – jeskynní kresby prehistorických evropských lovců, rané polovědecké studie Aristotelovy nebo Pliniovy, bohaté folklorní zdroje spojené s ptáky všech světových kultur – a volnočasovou aktivitou, které teď říkáme birdwatching nebo birding, je ovšem obrovský rozdíl. Samotný výraz „birdwatching“ je skutečně starý teprve necelých sto let.

V roce 1901 se úplně poprvé objevil výraz „bird watching“ v názvu knihy [2] britského přírodovědce Edmunda Selouse. Sám Selous byl uzavřený člověk žijící ve stínu svého slavnějšího bratra, lovce F. C.

Selouse. V jistém smyslu znázorňoval prototyp birdwatchera tak, jak ho chápala veřejnost, jako osamělého podivína; tato představa se nezměnila přinejmenším do konce 20. století a někde se udržela do dneška.

V době, kdy byla Selousova kniha publikována, se snažil birdwatching dostat z vlivu vědecké ornitologie a muzejního sběračství. Historie obou těchto disciplín je jak v Británii, tak ve Spojených Státech velice dlouhá a sahá minimálně do 18. století a pravděpodobně ještě dále.

Skutečně, tyto dvě disciplíny byly vzájemně neoddelitelně propletené: většina dřívějších ornitologů byla také „sběrači“, alespoň v tom smyslu, že buď sami stříleli ptáky, nebo poslali někoho jiného, aby jim „vzorky“ opatřil. Nejednalo se o krvežiznivost, jak to bylo popisováno: ve většině případů byli sběrači v 18. a 19. století vážení muži (někdy i ženy), jejichž skutečným zájmem bylo posunout hranice vědeckých znalostí [3].

To, čemu Max Nicholson říkal „viktoriánské malomocenství sběru“, mělo své stinné stránky: poskytovalo sice nové informace např. o systematice ptáků, jejich výskytu a detailech jejich opeření, ale také navozovalo takovou atmosféru, kdy bylo na terénní pozorování dlouho pohlíženo pouze jako na druhořadou náhradu zkoumání opeřence přímo v ruce – což dokonale vystihuje tehdy často užívaná mantra, „to co chytíš, tvoří historii, to co mineš, zůstává tajemstvím“ (What's hit is History, what's missed is Mystery).

Není pochyb o tom, že někde mezi muzejně orientovanými ornitology a terénními sběrači leží základ nebývalého rozvoje birdingu jako volnočasové aktivity během 20. století. Jedním z příkladů je Elliott Coues (1842-1899), autor knihy *Key to North American Birds* (1872) [4], která vyšla ve čtyřech vydáních a později byla publikována v Británii jako *Handbook of Field and General Ornithology* (1890) [5].

Přístup Couese může být shrnut v podobě citátu z jeho díla: „Kolik ptáků stejného druhu potřebuješ? Čím víc, tím líp“. Může se zdát, že jako zarytý sběrač má Coues jen málo společného s významnými birdery další generace, přesto byl jedním ze tří zakladatelů vlivné American Ornithologists' Union (AOU) a redaktorem čtvrtletníku *The Auk*. Jeho zanícení pronásledováním ptáků navíc nebylo tak rozdílné – co se týče jeho hnacího motoru i účelu, který tím sledoval – od chování moderních twitcherů.

Pozvolný posun od sběračství po birding symbolizuje život a kariéra jednoho z učedníků Elliotta Couese, Franka Chapmana (1864-1945). Ačkoli se s ptáky seznámil převážně prostřednictvím sběračských výprav (na jednu vzal během líbánek i svoji ženu!), tak později získal věhlas coby bojovník za ochranu divoce žijících ptáků.

Kromě toho, že je autorem mnoha oblíbených knih o ptácích, tak v roce 1899 založil *Bird-Lore*, oficiální časopis Audubonského hnutí; časopis, který více než který jiný podněcuje a podporuje birding jako nově nalezený koníček.

Další hybná síla stojící za novým a benevolentnějším přístupem k ptákům povstala z kampaně probíhající ve Spojených Státech i v Británii, která byla namířena proti používání ptačího peří a kožek v dámské módě. Byla vedena hlavně ženami – převážně s vyšších vrstev společnosti – a vedla v roce 1886 k založení National Audubon Society (a brzy poté k vytvoření řady místních poboček této společnosti) a v roce 1889 ke vzniku Society for the Protection of Birds (později RSPB). V dalším století měly právě tyto dvě organizace neoddiskutovatelný vliv na množství lidí, pro které se stal birding zábavou.

Brzy poté se na mnoha místech objevily podobné organizace na ochranu ptáků, jako např. La Ligue pour la Protection des Oiseaux (LPO), založená v roce 1912 ve Francii, Aves Argentinas, založená v roce 1916 v Buenos Aires a the Royal Forest and Bird Protection Society založená v roce 1923 na Novém Zélandu.

Dalším impulsem podporujícím nové hobby se stala revoluce v optice. Italský vynálezce Ignatio Porro si v roce 1854 zaregistroval patent na optický systém využívající hranoly, předchůdce kompaktních binokulárů a teleskopů používaných dnes. O 40 let později vyrobila německá firma Carl Zeiss na základě původního Porrova plánu první skutečný hranolový binokulár. V průběhu prvního desetiletí 20. století se stal tento typ dalekohledu – téměř shodný s těmi, které dnes používá řada pozorovatelů ptáků – dostupnou součástí výbavy.

V roce 1901, v době publikování knihy Edmunda Selouse *Bird Watching*, byly připraveny podmínky pro novou, vlídnou formu zkoumání ptáků – využívající čočky optické soustavy k jejich pozorování spíše, než dvouhlavňových pušek k jejich zabíjení. Nová doba – během které se rozvíjely ty aspekty birdwatchingu, které známe i nyní - právě začala.

Rané roky birdwatchingu: 1800-1939

Na Štědrý den roku 1900 se 27 pozorovatelů – pod vedením nového redaktora *Bird-Lore*, Franka Chapmana – pustilo do vůbec prvního Vánočního sčítání ptáků (Christmas Bird Count) ve Spojených Státech. Z těchto skrovných počátků se nyní vyvinul národní zvyk, kdy se více než 50000 lidí účastní více než 2000 samostatných akcí probíhajících od Aljašky po Havaj a od Floridy po Kalifornii. Týmy birderů při této příležitosti soutěží o nejvyšší množství ptáků a jejich druhů pozorovaných na domovských lokalitách.

V Británii zapustilo „sepisování“ pozorovaných druhů - typický znak sportovní podoby birdwatchingu – také svoje kořeny. Průkopníci na poli birdwatchingu, bratři H. G. a Christopher Alexanderovi byli první, kteří tento zvyk praktikovali nedaleko svého domu v Kentu na Nový rok 1905; H. G. v tom pokračoval až do své smrti ve Philadelphii v roce 1989 ve stáří 101 let.

Dalšími znaky moderního birdingu, které teprve vznikaly nebo začaly být prováděny systematicky v prvních dvou desetiletích 20. století, bylo kroužkování (zvané v Severní Americe „banding“), výzkum ptačí migrace a bližší studium chování hnízdících ptáků.

První oficiálně vedené kroužkování se v Británii datuje rokem 1909. Shodou okolností ve stejném roce začalo kroužkování také v Severní Americe. Výzkum ptačí migrace zahájil Heinrich Gatke svojí návštěvou německého ostrova Helgoland v polovině 19. století. Byla to ovšem zásluha anglického ornitologa Williama Eagle Clarkea a jeho následovníků z ostrova Fair, kteří zde od roku 1905 dokázali odhalit mnohá tajemství týkající se původu a projevu migrace ptáků.

Brzy poté se britští ornitologové zaměřili na hnízdící ptáky: výzkumy pěnicovitých (*Sylviidae*) a slípků zelenonohé (*Gallinula chloropus*) vedené Eliotem Howardem, potápky roháče (*Podiceps cristatus*) Juliana Huxleye a kukačky obecné (*Cuculus canorus*) Edgara Chance odhalily neobyčejná tajemství u těchto běžných – a dříve přehlížených – druhů.

Symbolické jeviště čekající na bouřlivý vývoj birdingu jako volnočasové aktivity bylo připraveno založením *Bird-Lore* ve Spojených Státech roku 1899 a časopisu *British Birds* založeného v roce 1907 H. F. Witherbym. Birdwatching se nyní stával populárním mezi lidmi každého společenského postavení, včetně těch na vrcholu: jak vyšlo najevo, když jednoho červnového rána roku 1910 vyrazil bývalý prezident Spojených Států Theodor Roosevelt a britský ministr zahraničních věcí Edward Grey na celodenní birdwatching na venkov do Hampshire. O čtyři roky později, v srpnu 1914, byl rozvoj této zábavy – a samozřejmě mnoha dalších aspektů běžného života – nečekaně přerušen začátkem první světové války.

Světová válka zastavila vývoj birdwatchingu v mnoha ohledech; v neposlední řadě také tím, že v ní přišlo o život mnoho mladých nadějných ornitologů a birdwatcherů. Na druhé straně to mělo vážný a trvající efekt na způsob, kterým se mohl birdwatching vyvíjet v letech mezi koncem války v roce 1918 a začátkem druhé světové války. V tyto roky byl zaznamenán další nárůst oblíbenosti pozorování ptáků pro zábavu na obou stranách Atlantiku a napříč celým britským impériem.

Klíčové faktory určující podobu vývoje birdwatchingu během 21 let mezi dvěma válečnými konflikty byly produktem oné pozoruhodné doby. Byl to čas všeobecné nejistoty, kdy hrůzný odkaz války, celosvětová ekonomická krize a konečně hrozící nástup nového konfliktu vytvořily svět diametrálně odlišný od v podstatě stabilní společnosti konce 19. a začátku 20. století.

Na birding měl dopad také technický vývoj – zvláště v oblasti dopravy, optických přístrojů a publikování knih – tím, že byla lepší možnost dostat se na ornitologicky zajímavé lokality, dostupné byly kvalitnější dalekohledy a první skutečně přenosné terénní určovací příručky. Nalezení, pozorování a určení ptačích druhů – pokud vám to vaše příjmy dovolily – nebylo nikdy snazší.

V roce 1934 publikoval mladý americký ilustrátor jménem Roger Tory Peterson svoji původní knihu *A Field Guide to the Birds* [6], které se prodalo více než 3 miliony výtisků. Tato kniha podnítila zájem milionů Američanů trávit svůj volný čas určováním pozorovaných ptáků.

Petersonova originální příručka představuje i v dnešní době jakýsi vzor: nebyla objemná, obsahovala stručný text a řadu uspořádaných obrazových tabulí zachycujících ptáky východní části Spojených Států. Jejím revolučním znakem nicméně není její obsah – určovací příručky existovaly i před tím – ale Petersonův přístup. Zobrazil jednotlivé druhy ve stylizovaných pozicích se šipkami ukazujícími na jejich klíčové určovací znaky, což umožnilo okamžité srovnání s podobnými druhy. To se ukázalo být nejlepším řešením a nyní jsou Petersonovy klíče vytvořeny k nepřeborné řadě jiných věcí, od mraků po brouky a od savců po městské divoče žijící živočichy.

Peterson nebyl jen vynikající ilustrátor, ale také aktivní birder, který přinesl nejen nové prvky v určování ptáků (vzácné ptáky už nebylo nutno střílet, aby se potvrdilo jejich určení), ale prohloubil i naše znalosti o ptácích Severní Ameriky. Šíří jeho vlivu na severoamerický birding shrnul jeho starý přítel Elliott Richardson v roce 1977:

Bylo řečeno, že... Roger Tory Peterson vykonal víc než kdokoli jiný pro to, aby se z terénního určování ptáků stala věda. Jsem si jistý, že to tak je. Bylo by ale vhodné také říci, že Roger Tory Peterson udělal víc než kdokoli jiný pro to, aby se z terénního určování stal sport. [7]

19. května 1984 byl ve věku 75. let stále dostatečně vitální k tomu, aby se zúčastnil akce konané v New Jersey, která symbolicky navazovala na jeho odkaz. Jednalo se o první každoroční World Series of Birding, soutěž v maximálním množství ptačích druhů, které je možno zastihnout během 24. hodin. Samozřejmě, že Petersonův tým s celkovým počtem 201. druhů zvítězil!

Navzdory tomu, že solidní určovací příručka ptáků Británie až do konce druhé světové války chyběla, birding se tam vyvíjel nepřerušovaně také. Do značné míry se tak dělo pod vedením hrstky talentovaných a prozíravých osob.

„Patronem“ britského birdingu byl H. F. (Harry Forbes) Witherby, který dva roky před tím než v roce 1909 rozjel oficiální program kroužkování ptáků, zakládala *British Birds* a který se v pozici šéfredaktora podílel v letech 1938-1941 na vydání pětidílné publikace *The Handbook of British Birds* [8]. Ta měla výrazný a trvalý vliv na další generace birdwatcherů v následujících několika desetiletích.

Jeho věrným *rádcem* byl Bernard Tucker, jeden z prvních členů Oxford Ornithological Society, který s Witherbym spolupracoval na *Hadbooku*, než předčasně zemřel v roce 1950 ve věku 49 let. Pak tu byl charismatický, temperamentní polyhistor Tom Harrison, který inicioval prvotní výzkumy ptáků a který se později s využitím toho, co se pozorováním ptáků naučil, věnoval studiu obyčejných lidských životů v rámci projektu Mass-Observation movements ve 30. letech minulého století.

Nejdůležitější osobou, nejen v meziválečném období, ale i mnohem později, byl ale Max Nicholson. Během svého dlouhého a neutuchajícího života se podílel na založení a běhu většiny klíčových ornitologických a ochrannářských organizací v Británii, včetně British Trust for Ornithology (BTO), the Edward Grey Institute při Oxfordské universitě, the Nature Conservancy Council (nyní součást Natural England) a World Wildlife Fund (nyní World Wide Fund For Nature). Byl jednou z těch výjimečných osobností s vlastnostmi vizionáře, která byla schopna předvídat budoucnost i způsob práce, který k ní směřoval. Byl stejně jako Peterson také horlivým a aktivním birdwatcherem, jehož náhled na problematiku pozorování ptáků nezahrnoval jen vědecký a soutěžní aspekt této činnosti, ale měl i duchovní rozměr, jak naznačuje citát v úvodu této eseje.

Všichni tito muži přispěli k tomu, aby se birding zbavil zátěže ulpívající na jeho bedrech z dob viktoriánské a edwardiánské éry a otevřel se novému, modernímu a vědeckému přístupu zkoumání a pozorování ptáků. Nebylo by myslitelné, aby se bez nich birding vyvinul v celosvětovou, masově vyznávanou a mnohavrstevnou aktivitu, jakou je dnes.

Za tímto vývojem, který se víceméně simultánně odehrával jak v Británii, tak ve Spojených Státech, stojí významné společenské změny; jedna z nich měla zásadní dopad nejen na birdwatching, ale na

koníčky a zájmy lidí obecně. Šlo o volný čas, kterého bylo mnohem více – nepříslušel jen bohatším třídám společnosti, ale stal se dostupným téměř pro každého.

Americký sociolog Steven M. Gelber poukázal [9] na to, že zaměstnanci v průmyslu měli v roce 1920 ve Spojených Státech o osm hodin týdně více „volného času“ než jejich protějšky v roce 1900. Výsledkem byl vůbec prvně v historii koncept mít jeden nebo více koníčků. Kombinace narůstajícího volného času a potřeby jeho naplnění (řízená patrně protestantskou pracovní etikou převažující v americké i britské společnosti) vedla k náhlému vzestupu tzv. volnočasových aktivit. Birding byl pouze jednou z nich.

Koncem tohoto období a začátkem druhé světové války se George Orwell mohl lehce vysmívat svým krajanům a jejich závislosti na koníčcích:

Další vlastností Angličanů, která je nám tak blízká, že si to ani neuvědomujeme, je závislost na koníčcích a trávení volného času... Jsme národem milovníků květin, ale také národem sběratelů známek, milovníků holubů, amatérských tesařů, střihačů objednávkových kuponů, hráčů šipek, luštitelů křížovek... [10]

Stejně tak tam mohl samozřejmě doplnit „birdwatchery“. Začátkem druhé světové války začal být birdwatching společensky přijatelnou, přiměřenou a široce rozšířenou volnočasovou aktivitou v Británii i Spojených Státech. Ačkoli by se dalo předpokládat, že další velký celosvětový konflikt znovu zastaví vývoj rekreačních aktivit, měl na ně nečekaně zcela opačný vliv.

Válka, mír a rozkvět birdwatchingu: 1939-1975

Na rozdíl od první světové války, která vrátila birdwatching v jeho vývoji coby rekreační aktivity minimálně o deset let zpět, druhá světová válka se na něm podepsala opačně.

Mnozí mladí a nadšení britští a američtí birdwatcheri byli vysláni do zahraničí – pro většinu z nich to bylo vůbec poprvé, kdy opustili rodnou hroudu. Dějiště druhé světové války bylo navíc mnohem větší než kteréhokoli předchozího konfliktu, zahrnovalo Severní Afriku, Blízký východ, Indii, Dálný Východ a Tichý oceán, což umožnilo birdwatcherům – a mnohým potenciálním birdwatcherům – přístup do exotických krajin s ptačími druhy, o kterých si zatím mohli nechat jenom zdát.

Existuje zřejmý důkaz, že mnozí využili příležitosti nechat se odvelet do zahraničí, aby si rozšířili své birderské obzory. Jak bylo často řečeno, válku tvoří 5 % strachu a vzrušení a 95 % nudy; birdwatching jistě poskytoval nudě účinnou protilátku.

Nejzajímavější příklad birdwatchingu válečné doby pochází z válečného tábora Eichstätt v Bavorsku. Tři muži, kteří se později stali významnými postavami britského ornitologického dění – John Buxton, Peter Conder a George Waterston – zde využili nuceného „volna“ a detailně se věnovali studiu místní avifauny. Po válce své výsledky publikoval Buxton v jedné z prvních monografií edice Collins New Naturalist pod názvem *The Redstart* [11].

Skutečným dědictvím druhé světové války byl ale způsob, jakým se lidem rozšířily jejich obzory a kterým byly definovány jejich potřeby, přání a touhy. Bez ohledu na to, jestli byl člověk poslán do zahraničí nebo byl odvelen, aby strávil roky uvězněn v omezeném prostoru v blízkém sousedství, touhy provázející konec války byly stejné; chuť objevovat vlastní zemi a v případě možnosti také svět; pak také to, co téměř čtvrt století po skončení války v roce 1969 popsal Sir Dudley Stamp jako „uspokojení méně zřejmých potřeb ducha“ [12].

Zhruba v prvních desíti letech po roce 1945 zaznamenal birdwatching významný vzestup oblíbenosti a přílivu zájemců na obou stranách Atlantiku. Lepší – a levnější – optika a první obsáhlé terénní příručky (včetně *A Field Guide to the Birds of Britain and Europe* [13], která vznikla v roce 1954 za spolupráce Rogera Toryho Petersona a dvou britských ornitologů, Guye Mountforta a Philipa Holloma) umožnily desítkám lidí prvně si birdwatching vyzkoušet.

Od roku 1950 přestal být v Británii benzín na příděl a ve Spojených Státech bohatých na ropu se na jeho spotřebu nehledělo vůbec. To umožnilo birdwatcherům po obou stranách Atlantiku podnikat

spanilé jízdy do větších dálek. Dostupnost Britského venkova byla také lepší, než tomu bylo před válkou.

Válka přinesla ještě další nečekanou vedlejší výhodu: využití radaru – původně samozřejmě pro vojenské účely – ke sledování migrujících ptáků. 50 léta minulého století zaznamenala velký rozmach výzkumu ptačí migrace a zakládání pozorovatelů na odlehlých ostrovech a pevninských výběžcích všude kolem pobřeží Británie a Irska.

Koncem 50. let a začátkem let 60., jak postupně mizela omezení cestovat do zahraničí, zamířili britští birdwatcheré do ciziny formou organizovaných expedic nebo soukromých cest v mnohem větších počtech než dříve. Jiní byli nuceni tak učinit: povinná vojenská služba pokračovala v Británii do začátku 60. let a mnozí mladí muži trávili dva roky v odlehlých koutech Britského impéria. Stejně jako jejich viktoriánští předci odolali svodům žen a silného alkoholu a trávili svůj volný čas pozorováním ptáků.

V Severní Americe byl opět v čele narůstajícího počtu lidí propadlých birdwatchingu Roger Tory Peterson; díky jeho vlivu se rozšiřovaly obzory místních birderů za bezprostřední hranice sousedství, státu a země.

V roce 1953 uskutečnil Peterson spolu se svým britským kolegou Jamesem Fisherem cestu po obvodu Severní Ameriky severně od Rio Grande. Během sta dní absolvovali 30 000 mil a viděli 572 druhů ptáků, což byl v té době absolutní rekord dosažený během jednoho roku. Kniha a stejnojmenný film *Wild America* [14], vzešlé z této cesty v roce 1955, se dočkaly velké popularity a vyvolaly nadšení. Náhle se zdálo, že vzdálenost už nepředstavuje žádnou překážku pro nadšeného birdera, který se chce pustit do honby za severoamerickými ptáky.

V následujících dvou desetiletích se naplno projevila sportovní stránka birdingu, která byla od dob viktoriánských sběračů potlačena. Na oblibě získává The Christmas Bird Count, stejně jako soutěž severoamerických odškrtávačů druhů v tom, kdo první překoná hranici 600 druhů pozorovaných v jednom kalendářním roce.

Této mety bylo téměř dosaženo v roce 1956 Angličanem Stuartem Keithem (598 druhů) a mezi birdery představovala magickou hranici podobnou uběhnutí jedné míle pod čtyři minuty nebo překonání rychlosti zvuku. Poté, co se o její překonání bez úspěchu pokusilo dalších pár lidí, byla hranice 600. druhů pokořena v roce 1971 osmnáctiletým vysokoškolským studentem z Pensylvánie jménem Ted Parker, který viděl ohromujících 626 druhů.

Jak narůstal počet ptáčkařů po obou stranách Atlantiku, tak se začala uplatňovat tzv. „pozitivní zpětná vazba“. Čím více birderů bylo sdruženo v různých spolcích, tím více lidí dokázali přivést ke svému koníčku jeho popularizací mezi laiky.

Birding vždy trpěl špatnou reputací, kterou měl mezi veřejností. Jeho přívrženci byli hanlivě označováni jako „větrovky“ (anoraks), „pitomci“ nebo důmyslněji jako „ekologičtí fanatici“. Od 60. let 20. století ale začal nabírat na síle: pro děti ve škole nebo začínající studenty vysokých škol, pro lidi měnící zaměstnání nebo bydliště bylo snadné si najít spřízněné duše na místních ptáčkařských lokalitách nebo získat kontakt na „přítele něčí přítele“, který byl birdwatcherem [15].

Na trh se dostali tištění průvodci pro birdery. Autorem jednoho z prvních byl ve Spojených Státech Olin S. Pettingill, jehož průkopnická příručka s názvem *A Guide to Bird Finding East of the Mississippi* [16] vyšla v roce 1951. Britové brzy napodobili americký vzor; publikace *Where to Watch Birds* [15] autora Johna Gooderse, která vyšla v roce 1967, se brzy stala bestsellerem.

S rozšiřováním obzorů narůstala příležitost cestovat do daleké ciziny. Zvláště díky běžně dosažitelným „turistickým zájezdům“ organizovaným od poloviny 60. let. Díky sympatické shodě okolností byla řada destinací těchto turistických zájezdů zároveň skvělými místy pro birdwatching.

Se startem fenoménu turistický zájezdů se pustili mimo hranice své země také britští birdeři. Mnozí vůbec poprvé. Velice oblíbenými cíli se stala středomořská Mallorca a pobřeží Španělska, brzy poté portugalské Algarve a vzápětí ostrovy východního Středomoří, jako např. Kypr, Kréta a Rhodos.

Pro miliony návštěvníků preferujících levné cestování po Spojených Státech se stala velkým lákadlem Florida – a to nejen pro Američany, ale také pro turisty z Evropy a zvláště Británie. Možná díky relativně pozdnímu rozvoji tohoto státu byli ptáci na Floridě výjimečně dosažitelní – tolik, že se první návštěvníci Walt Disney World domnívali, že pozorují spíše v zajetí držené než divoké ptáky.

Mezitím vznikaly další části mozaiky světových birderských organizací a společností zabývajících ochranou ptáků, jako je La Lega Italiana Protezione Uccelli (LIPU) v Itálii, založená v roce 1965 nebo the Hong Kong Bird Watching Society, vzniklá v roce 1957. Ty se spojily do významnějších organizací jako je např. Bombay Natural History Society, které se v 19. století zaměřily na birdery a jejich země s cílem sdílení, zpřístupnění a výměny informací.

Birding se připojuje k hlavnímu proudu: 1975-2000

V období od poloviny 70. let minulého století po přelom tisíciletí zaznamenal birding řadu významných změn, včetně následujících:

- Užití vědeckých metod výzkumu iniciované profesionálními vědci je nyní aplikováno převážně amatérskými birdery s cílem ozřejmit populační dynamiku a změny areálu výskytu ptačích druhů v rámci jednotlivých zemí či regionů.
- Revoluce v komunikaci od běžně užívaných telefonních linek, přes zvláštní placené telefonické informační linky a přenosné pagery, po široce využívaný internet.
- Obrovský pokrok v úrovni optických přístrojů; obdobný rozvoj literatury věnované ptákům, zvláště terénních určovacích příruček.
- Mnohem širší informační základna, nejprve díky knihám (zvláště určovacím příručkám) a později díky využití internetu.
- Významný nárůst cestování za účelem pozorování ptáků vede k vytvoření celosvětové sítě ornitologicky významných oblastí, lokalit a místních průvodců, k velkému nárůstu touhy vidět vzácné druhy ptáků – což se odráží v rozmachu tzv. twitchingu v jednotlivých zemích a u bohaté menšiny v podobě celosvětového „odškrtávání“ druhů.
- V poslední fázi tohoto období se rozšiřuje demografická základna birdingu, který se stává záležitostí širších sociálních vrstev než dříve.

Ohlédneme-li se o pouhou jednu generaci zpět na začátek 70. let minulého století, je jasné, že mnohé z těchto změn nemohly být předpovězeny. Nicméně zárodky tohoto fenomenálního růstu a změn byly již zasety; pohledem zpět můžeme analyzovat způsob, kterým k tomu došlo.

Výzkum

Ačkoli formálně vedený výzkum byl v Británii prováděn od konce 20. let minulého století – dá se říci, že jeho počátky vycházejí z pozorování jarních migrantů, které uskutečnil finský profesor Johannes Leche již v roce 1749 [18] – zcela první souhrnný pokus zdokumentovat rozšíření hnízdicího ptactva spadá až do konce 60. let. Nejstarší *Atlas* rozšíření [19] vydaný BTO a Irish Wildbird Conservancy byl spíše vítězstvím předpokladů nad zkušenostmi.

Organizátoři, z nichž mnozí měli vážné pochyby týkající se úspěchu celé akce, podcenili přílišnou horlivost přibližně 10000 amatérských terénních pracovníků, kteří pokryli většinu ze 4000 mapovacích čtverců o ploše 10 km² a nasbírali více než čtvrt milionu záznamů o více než dvou stech hnízdicích druzích. Stejně jako v roce 1930, kdy BTO uskutečnila první výzkum zaměřený na jednotlivé druhy, byl konečný výsledek takový, že birding, ochrana přírody a věda vytvořili spojenými silami něco mnohem většího než by vzešlo z jejich dílčích výsledků.

Během následujících desetiletí se po celém světě objevily desítky obdobných projektů zaměřených na hnízdění, zimování a migraci ptáků, které kopírovaly formát *Atlasu*. Ceněným výsledkem každého z nich bylo, že tisíce obyčejných pozorovatelů ptáků pochopilo jeho smysl a dosáhlo kolektivního úspěchu. Pro obojí se vžilo označení „občanská věda“ (viz Kapitulu č. 3).

Revoluce v komunikaci: twitching a celosvětové „odškrtávání“ druhů

Ještě poměrně nedávno, v 50. a začátkem 60. let minulého století, kdykoli byl v Británii zastižen vzácný druh, tak se jeho objevitel často podělil o svůj zážitek se svými kamarády tím způsobem, že jim poslal pohlednici! Od 70. let byla již téměř každá domácnost vybavena telefonem. Výsledkem bylo to, že nadšenci v hledání vzácných druhů provozovali tzv. neformální „šuškandu“ – síť lidí, kteří si byli ochotni vzájemně předávat informace o raritách. Bezprostřední povaha této nové formy komunikace znamenala rozkvět twitchingu v 70. a 80. letech minulého století, kdy skupinky stejně smýšlejících nadšenců cestovaly každý víkend stovky mil za neobvyklými opeřenými zatoulanci, aby si je mohly připsat do svých britských seznamů (British List).

Domácí telefony měly ovšem jednu velkou nevýhodu: nebyly přenosné. Až v polovině 80. let, vytvořil pokrok v komunikaci tři nové způsoby, jak získat informace o výskytu vzácných druhů ptáků přímo v terénu.

Prvním byly speciální placené informační telefonní linky, na které mohl twitcher zavolat a obdržel nejnovější, minutu trvající informace o vzácných druzích. Druhým se stal přenosný pager – zařízení původně vyvinuté, aby upozornilo lékařský personál na stav pohotovosti – ten byl vhodný k zasílání informací o vzácných druzích a v některých případech mohly být tyto informace přizpůsobeny konkrétnímu příjemci. A konečně, široká dostupnost mobilních telefonů umožnila okamžitou komunikaci mezi spřátelenými birdery.

Vliv těchto nových technologií na způsob, kterým se birding rozvíjel během zmíněného období, byl ohromný. Je těžké si představit, že by se twitching stal tak populárním mezi takovým množstvím lidí, pokud by nejnovější informace o přiletu vzácných druhů – nebo stejně důležité zprávy o jejich odletu – nebyly dosažitelné.

Nadšení twitcherů tak v 90. letech mezi sebou soutěžili v tom, kdo najezdí větší vzdálenosti – a samozřejmě utratí i větší peníze – aby viděl jeden jediný druh vzácného ptáka. Zpáteční výlety z Isles of Scilly na Shetlandy, stojící stovky liber a zahrnující pronájem soukromého letadla, nebyly v té době ničím výjimečným.

Mnohem větší vzdálenosti absolvované v Severní Americe nebo Austrálii vedly ještě k výstřednějším příběhům, z nichž mnohé byly zaznamenány pro potomstvo v knihách jako je např. *The Big Year* Marka Obmascika [20] (poutavý příběh osudů tří lidí snažících se pokořit severoamerický rekord v počtu druhů pozorovaných během jednoho kalendářního roku) a *The Big Twitch* Seana Dooleyho [21], zachycující podobný příběh vytrvalosti jednoho birdera v Austrálii.

Opravdu epické příběhy lidské nezlomnosti musíme ale hledat v nepočtené skupině lidí trpících skutečnou posedlostí: těch, kteří tráví svůj život – a utrácejí nemalé peníze – snahou o dosažení nejzazšího cíle celosvětového pozorovatele ptáků při odškrtávání jeho „world listu“.

Celosvětové odškrtávání druhů („world listing“) je logickým důsledkem snahy mnoha birderů dosáhnout rekordu v počtu všech pozorovaných druhů. Ke konci 20. století, před obdobím častých zahraničních výprav, bylo spíše pravidlem než výjimkou, že si většina birderů vedla celou řadu seznamů od druhů pozorovaných na zahradě nebo na dvoře, přes seznamy druhů zastižených v jednotlivých zemích či státech, po národní seznam všech druhů viděných ve volné přírodě své vlastní země (nebo, v případě mnoha birderů ze Severní Ameriky, v rámci kontinentu severně od mexických hranic).

Od 60. let si začala elitní skupina birderů cestujících po celém světě (většinou profesionální průvodci cestovních kanceláří nebo mezinárodní obchodníci) vést svoje „world listy“. Tou dobou měla jen hrstka lidí na svém seznamu více než 2000 položek z předpokládaných 8600 druhů; pouze dva nebo tři se mohli chlubit seznamem přesahujícím 3000 druhů. V roce 1973 se stal Brit žijící v New Yorku, Stuart Keith, prvním člověkem, který viděl 4300 druhů – polovinu všech druhů žijících na naší planetě, množství zdánlivě považované za nedosažitelné.

S levnější a dostupnější leteckou dopravou a s exponenciálně rostoucími příjmy bohatých se ale zrodila nová podoba celosvětových birderů. Byli mezi nimi velice zkušené pozorovatele, ale i tací, kteří

jednoduše zaplatili místním průvodcům, aby jim ptáky našli. Koncem století dosáhla hrstka těchto posedlých cestovatelů hranice 8000 druhů (ačkoli od té doby díky pokrokům v taxonomii vzrostl absolutní počet druhů téměř k 10000).

Nejznámější světovou birderkou byla Američanka Phoebe Snetsinger, která viděla neuvěřitelných 8400 druhů. Tato žena sice vyhrála dlouhou bitvu s rakovinou ve zdánlivě posledním stádiu, jak je uvedeno v její posmrtně vydané autobiografii *Birding on Borrowed Time* [22], ale ironií osudu zemřela na při dopravní nehodě na rozbité silnici při ornitologické výpravě na Madagaskar v roce 1999.

Technický pokrok a rozvoj sdělovacích prostředků: optika, knihy a internet

Pro obyčejného birdera bylo celosvětové odškrtování druhů něco mimo jeho obvyklou zkušenost. Nicméně v širších souvislostech měl technologický a komunikační pokrok vliv také na jeho způsob trávení volného času.

Pravděpodobně nejdůležitějším byl v té době obrovský pokrok ve vývoji optiky. Binokulární dalekohledy používané k pozorování ptáků se ještě začátkem 70. let minulého století téměř nelišily od těch z druhé světové války a teleskopy používala jen malá hrstka těch největších nadšenců. O necelé dvě desetiletí později se zdálo, že téměř každý birder z rozvinuté části světa vlastní vysoce kvalitní dalekohled se střeškovými hranoly se značkou některého předního výrobce jako je Zeiss, Leica nebo Swarovski. Standard se radikálně změnil dokonce i mezi levnými značkami a výborná optika se stala dostupnou v Británii za méně než 150 liber a ve Spojených státech pod 200 dolarů. Rychlost, s níž birdeři měnili svoji optiku za stále lepší, měla nečekaný lavinovitý efekt na birdwatching v rozvojových zemích, protože birdeři na cestách často darovali svůj starý (ale naprosto funkční) model místním průvodcům.

Také technologie ve výrobě teleskopů postupovala v té době vpřed mílovými kroky. Staříčké mosazné tubusovité přístroje se staly historií a nahradily je neuvěřitelně kvalitní teleskopy využívající posledních výtvarných moderních technologií v optice. Díky nim mohli birdeři pozorovat vše do takových detailů, o kterých se jim dříve ani nesnilo.

Ve stejném období se objevilo nebývalé množství ornitologické literatury – zvláště terénních určovacích klíčů. V dnešní době jsou moderní, skvěle zpracované a aktualizované terénní klíče dostupné téměř pro každou část světa, což je důsledek pohodlného způsobu cestování v kombinaci se zdokonalováním optiky, která umožňuje autorům publikací a malířům ptáků studovat v terénu objekty svého zájmu ve všech detailech.

To vše vrcholí formou vydání souborného šestnáctisvazkového díla, v jehož jedné části si nyní čtete. První díl *Handbook of the Birds of the World* [23] zahrnující vzácné druhy vrubozobých, se objevil v roce 1992 a autoři od té doby pokročili o značný kus cesty dále. Šestnáctý a zároveň poslední svazek by měl vyjít na podzim roku 2011. Dosažený standard – studie, textová část, fotografie a ilustrace – je naprosto unikátní a odpovídají tomu i nadšené kritiky doprovázející vydání každého nového dílu. Celé dílo nemá sloužit v podobě nepostradatelného zdroje informací pouze ornitologům a amatérským pozorovatelům ptáků, ale mělo by přispět k našemu porozumění a ochraně některých z nejvzácnějších a nejohroženějších druhů.

Velký rozmach zaznamenalo vydávání regionálních průvodců po ornitologických lokalitách. Tyto knihy popisují většinu zajímavých oblastí světa. Patří k nim i příručky určené především pro pravidelně cestující obchodníky, které popisují pozorování ptáků ve více než šedesáti největších světových metropolích a jejich okolí, od Addis Abeby po Zurich [24].

Většinu informací o tom, kde ptáky pozorovat, nyní hledají birdeři především na internetu, kde jsou publikovány aktuální informace od jiných ptáčkářů, které si mohou stáhnout během několika sekund. Ušetří si tak čas i peníze hledáním a koupí tištěné publikace. To je samozřejmě pouze jeden z dopadů, který má internet na současný svět birdingu. Podrobněji se touto problematikou budu zabírat v kapitole č. 3.

Birding v rozvojové části světa

V té části světa, která v minulosti náležela pod britskou koloniální správu, tedy pod říši „nad kterou slunce nikdy nezapadlo“, navázali místní a přistěhovalí birdeři na tradici bývalých koloniálních úředníků. V dřívějších koloniích jako byla Indie, Hong Kong a Singapur se birdingu dařilo díky podpoře organizací typu Bombay Natural History Society, the Hong Kong Bird Watching Society a the Malayan Nature Society, jejichž honosné názvy odrážely jejich koloniální minulost.

Ve většině případů se jednalo o britské vystěhovalce, včetně britských pracovníků a obchodníků působících v zahraničí. Odvolání britských ozbrojených sil v roce 1971 vedlo v Singapuru k podstatnému snížení členské základny místních přírodovědných spolků; ale od 80. let birding zaznamenal opět rozkvět, jak poznamenal ornitolog Lim Kim Seng:

80. a 90. léta jsou ve znamení neuvěřitelného růstu zájmu o pozorování ptáků. Stalo se to v důsledku velmi aktivního přístupu ornitologické sekce Malayan Nature Society, která zvýšila počet exkurzí do terénu na dvě do měsíce, organizovala každoroční soutěž v počtu pozorovaných druhů, a své členy i veřejnost zapojila do programu sčítání ptáků... Členská základna se tak zvýšila více než šestkrát ze 300 lidí v roce 1980 na více než 2000 v roce 1997, kdy MNS změnila svůj název tak, aby lépe vystihoval podstatu její činnosti, na Nature Society (Singapore). [25]

Také jinde ve světě zaznamenal birding rychlý rozvoj. V kapitole nové knihy s názvem *The Birds of Turkey* [26] vylíčil britský ornitolog a odborník na ptáky Blízkého východu, Richard Porter, historii a nedávný prudký rozvoj ornitologie v Turecku. Ve své úvaze popisuje hlavní změny, které se na tomto faktu podílely od konce 60. let, kdy tuto zemi navštívil poprvé.

V říjnu 2004 jsem se zúčastnil sedmé Turecké ornitologické konference (Turkish Bird Conference), která se nyní pořádá každoročně. Konala se v Izmiru na pobřeží Egejského moře. Dva dny probíhalo jednání a dva následující dny exkurze do hor a mokřadů. Když jsem tu měl v roce 1960 při své první návštěvě Turecka referát, tak zde byl pouze jeden, možná dva místní birdwatcheři. V roce 2004 už tu aktivně vystoupilo přes 150 tureckých ornitologů a další se zúčastnili doprovodných akcí...

Většina účastníků konference byla mladších třiceti let (a přibližně třetinu tvořily ženy). Srovnajte to s obsazením každoroční konference BTO! Když jsem byl na té poslední přede dvěma roky, tak tu byl sotva někdo pod třicet...

Zeptal jsem se jedné mladé dívky zabývající se ochranou přírody, jaké změny podporující ochranu přírody v Turecku by uvítala. Co odpověděla? „Přála bych si, abychom všichni byli o 20 let starší, pak by ti, kteří rozhodují, brali naše názory vážněji.“ Dobrou zprávou je, že to bude jednou pravda. [27]

Změny, které se udály během jedné generace v Turecku a kterých byl Porter svědkem, se opakovaly všude v rozvojovém světě. Příhodná kombinace birderů přijíždějících z Evropy a Severní Ameriky a snaha místních, vedly k neobvyklému pokroku.

K dalším příkladům patří Izrael - od začátku 80. let oblíbený cíl birderů z Británie a Skandinávie. V roce 1996 zde vydal mladý ornitolog Hadoram Shirihi velkolepou publikaci *The Birds of Israel* [28], která zahrnuje informace o hnízdících a zimujících druzích ptáků, o druzích tažných a zatoulávajících se a která snese srovnání s obdobnými publikacemi z vyspělých zemí. Shirihi vyrovnal dluh starších spisovatelů zabývajících se ptáky Blízkého východu tím, že čerpal i z historických zdrojů neznámých autorů Starého zákona, kteří zde zachytili mnohdy vůbec poprvé některá pozorování psanou formou. Birding se v oblasti Blízkého východu vyvíjel velice rychle v 80. a 90. letech minulého století částečně díky talentovaným a obětavým jednotlivcům jako byl Shirihi a částečně díky podpoře a odborné úrovni zahraničních birderů – včetně těch pocházejících z nových ohnisek birdingu ve Skandinávii a Nizozemsku. Tato spolupráce dostala formální podobu v roce 1978 založením Ornithological Society

of the Middle East (OSME), která navázala na vznik Ornithological Society of Turkey. V současné době leží v působnosti této společnosti mimo tradiční regiony také Kavkaz a střední Asie.

OSME byla rychle následována v polovině 80. let organizací Oriental Bird Club (OBC) a v polovině 90. let organizacemi Neotropical Bird Club (NBC) a African Bird Club (ABC). Vzhledem k dlouhé tradici britských zájmů v těchto regionech není překvapující, že všechny uvedené organizace vznikly ve Velké Británii a byly přinejmenším v počátcích vedeny britskými birdery; ačkoli tu existovala také aktivní síť místních ornitologů. S rostoucí členskou základnou těchto organizací odrážející mezinárodní zájmy v daných oblastech, se rozšiřoval také okruh jejich zájmů: setkání OBC byla pořádána v Nizozemsku, Švédsku, Dánsku a Malajsii.

Většina práce ornitologických klubů byla zaměřena na ochranu klíčových biotopů a druhů: šlo např. o pitu thajskou (*Pitta gurneyi*) v Thajsku a Barmě, lesňáčka modropláštíkového (*Dendroica cerulea*) v Americe a páva konžského (*Afropavo congensis*) v Africe. Narůstající množství finančních prostředků pocházející od sponzorů a z pořádaných akcí, z grantů a stipendií, bylo směřováno do ochrannářských organizací a jednotlivcům v rámci daného regionu.

Rostoucí počet ornitologických klubů měl v té době dvojitý efekt. Tím pozitivním byl masivní nárůst turistického ruchu zaměřeného na pozorování ptáků, včetně odborně zaměřených expedic, díky kterým mohli birdeři navštívit téměř každý kout světa.

Mnohem nepříjemnější byly dva negativní faktory, které se tou dobou objevily: rychlý úbytek mnoha vzácných a ohrožených druhů ptáků a růst globální politické (a nyní i ekonomické) nestability, která doprovázela (a v mnoha případech mu napomohla) tento pokles.

Současná role ornitologických klubů, které alarmují a upozorňují státní správy a další organizace na problémy a možné ekologické katastrofy, je zásadní. Lidé podílející se na činnosti ornitologických klubů naštěstí v mnoha případech pracují také pro BirdLife International a/nebo pro národní ochrannářské organizace [29].

Kapitola č. 3: Současnost birdingu

V posledních letech se ohromným způsobem projevila renesance přírodních studií; můžeme v tom vidět jistou formu eskapismu a určitým způsobem o únik opravdu jde; ovšem nikoli o únik z reality, ale spíše se jedná o návrat k realitě. [1]

Roger Tory Peterson, 1957

V této části se budu zabývat analýzou současné formy celosvětového birdingu spíše z hlediska tematického, než historického, což nevyhnutelně povede k určitým překryvům. Ale proč ne? Žádné z témat popsaných v této kapitole neexistuje odděleně, ale vzájemně se více či méně překrývají.

Zabývat se budu následujícím:

- **Kdo pozoruje ptáky?** Užitím statistických metod (pokud existují) a neoficiálních zdrojů (tam, kde empirické údaje chybí) budu analyzovat demografii birdingu v rozvinuté i rozvojové části světa. Pokusím se postavit birding do souvislosti s určitými sociálními skupinami, jako např. s ženami, etnickými menšinami, homosexuály a zdravotně postiženými.
- **Birding, ornitologie a ochrana přírody.** Jaký je vzájemný vliv birdingu a vědecky zaměřené ornitologie a jaký užitek mají oba subjekty z tohoto vztahu. Půjde např. o atlasy a výzkum, projekty „občanské vědy“, celosvětovou a regionální ochrannářskou činnost a způsob, jakým se vědecký vývoj (zvláště vývoj způsobů analýzy DNA živých organismů) podílí na změnách vnímání ptáků.
- **Birding a média.** Jakým způsobem televize, rádio a tisk prezentuje birding.
- **Nové technologie.** Jaký má poslední vývoj technologií, např. v podobě PDA, mobilních telefonů a internetu, vliv na způsob vnímání ptáků.

- **Ekonomický význam birdingu.** Jakým způsobem přispívá birding k místní, regionální a národní ekonomice vzhledem k výdajům na cestování, k vybavení apod., k tvorbě pracovních míst, daní a celkovému ekonomickému užítku.

Kdo pozoruje ptáky?

Na začátku druhé světové války si britský ornitolog James Fisher udělal namátkový seznam lidí, o kterých věděl, že je baví pozorovat ptáky:

Mezi ty, o kterých vím, patří premiér, prezident, tři ministři zahraničí, uklízečka, dva policisté, dva králové, dva vévodové, jeden princ, jedna princezna, komunista, sedm představitelů dělnické strany, jeden liberál, šest konzervativců z Parlamentu, několik dělníků z farmy vydělávajících 90 šilinků za týden, boháč vydělávající dvakrát nebo třikrát tolik v každou denní hodinu, nejméně 46 učitelů, strojuvůdce, pošťák a čalouník. [2]

Až na několik jazykových zvláštností patřících té době, bychom podobný seznam mohli snadno sestavit i dnes. Je zřejmé, že birding v žádném ohledu nepatří pouze k jedné společenské třídě. V době, kdy se v západním světě nejrůznější spolky rozpadají v menší a zájmově vyhraněnější skupiny, je birding překvapivě soudržný i přes rozmanitost svých vyznavačů.

Ačkoli jisté skupiny v něm vždy vynikaly. Například existence politiků-birderů sahá daleko do minulosti k Teddymu Rooseveltovi a Edwardu Greyovi působícím na přelomu 20. Století, nalezneme tu přinejmenším jednoho ministerského předsedu Spojeného království (Sir Alec Douglas-Home, později Lord Home), dalšího prezidenta Spojených států (Jimmy Carter) a britského ministra financí (Kenneth Clarke). Snad se jednalo o jisté odlehčení projevující se coby protiklad tlaku státní funkce, které nutilo politiky hledat útěchu v ptácích.

I v panovnických rodech se projevoval podobně horlivý zájem. Princ Philip si oblíbil fotografování mořských druhů ptáků na svých královských cestách a později vydal knihu *Birds from Britannia* [3]. Až do roku 2004 byla prezidentkou BirdLife International jordánská královna Noor, po které tuto funkci převzala japonská princezna Takamado. Po jiné asijské panovnici, thajské princezně Sirindhorn, byl dokonce pojmenován ptačí druh: břehule bělooká (*Pseudochelidon sirintarae*). Od jejího objevení v roce 1968 byla bohužel jen vzácně pozorována a nyní je možná vyhynulá.

Ačkoli nejsou tyto členové královských rodin v očích jiných lidí pravými birdery, jejich angažovanost – a symbolický význam jejich osob – je určitě důležitým prvkem v záchraně mnoha ohrožených druhů světa.

Také různí komici a baviči po sobě zanechali stopu ve světě birdingu. Nejznámějšími z nich jsou pravděpodobně britský birder Bill Oddie a později Eric Morecambe. Atraktivní jsou v tomto smyslu i rockové hvězdy jako Jarvis Cocker z Pulp a později Billy Fury. Stejným zájmem se vyznačují britské skupiny Sea Power a Guillemots (alkouni). Pozorování ptáků coby únik z osamělého života spisovatelského praktikují Jim Crace z Británie, Jonathan Franzen ze Spojených států a manželé Graeme Gibson a Margaret Atwood z Kanady.

V podstatě nalezneme birdera téměř v každé profesi a povolání; snad proto, že potřeba pozorovat ptáky je, jak někteří tvrdí, stejně přirozená jako láska k hudbě nebo umění. Dokonce Saddam Hussein byl během posledních dní svého zajetí viděn, jak krmí ptáky drobkami ze svého jídla, což připomíná známý příběh „birdmana z Alcatrazu“.

V širším měřítku máme bohužel jen skrovné informace o demografii birdingu. Jediné celonárodní výzkumy pocházejí jen ze Spojených států.

Organizace US Fish & Wildlife Service předložila v roce 2001 [4] studii, která jen v hrubých rysech popisuje demografii birdingu. Důvodem nepřesnosti je to, že se týká všech tzv. „pozorovatelů divoké přírody“ a nikoli jen birderů. I přes to obsahuje zajímavé výsledky, které jsou v kostce následující:

- **Věk:** Asi není překvapivé, že birdeři pocházejí ze starších věkových skupin s nejvyšším zastoupením v rozmezí 55-64 let (28%, v porovnání s US průměrem 22%), s malým

odstupem následuje věková skupina 45-54 roků (26%), pak 25-44 (24%) a více než 65 let (24%). Průměrné stáří birdera věnujícího se pozorování ptactva na zahradě je 50 let, zatímco ti, kteří často za ptáky cestují, jsou trochu mladší a mají 45 roků.

- **Příjem:** Ve Spojených státech se birdingu věnují lidé s vyššími příjmy, než je průměr. Mezi birderů jsou nejpočetnější ti s ročním příjmem 75000 USD a vyšším (27%) a nejnižší podíl zde mají lidé s ročním příjmem menším než 20000 USD (19%). Odráží to ten fakt, že zatímco birding není právě drahý koníček v porovnání třeba s lyžováním nebo fotografováním, přesto si žádá jistou investici do optiky, knih a cestování. Birdeři s nižšími příjmy také méně využívají k dopravě soukromých automobilů a k cestování letenek vyšších tříd, což omezuje jejich birderské horizonty.
- **Vzdělání:** Birder má ve Spojených státech zpravidla vyšší vzdělání, než jeho vrstevníci. Statistika je v tomto případě ještě výmluvnější než v případě vzdělání. 33% birderů má za sebou pět a více roků studia na vysoké škole, pouze 17% absolvovalo jen střední školu.
- **Pohlaví:** 54% těch, kteří se ve zmíněné studii označili za birderů, byly ženy, zatímco mužů bylo 46%. Jde o zajímavý kontrast oproti Británii, kde valnou většinu aktivních birderů tvoří muži. Nicméně pokud byli v této studii více zastoupeni birdeři zaměřující se na své zahrady, pak není dosažený výsledek tak překvapující.
- **Rodinný stav:** Podstatná většina – 72% - birderů je ženatá či vdaná, 13% nebylo nikdy vdaných nebo ženatých, 9% je rozvedených nebo žije o samotě a 7% je vdovců a vdov. Zdá se, že birding a rodinný život se vzájemně velmi doplňují s ohledem na procento lidí žijících ve Spojených státech v manželství – 66%.
- **Etnické a národnostní rozvrstvení:** Jak je ve studii uvedeno, „s výjimkou původních Američanů, kteří byli do průzkumu zahrnuti, netvoří birdeři národnostně nebo etnicky různorodou skupinu“. Čísla doplňující bělošský podíl birderů jsou velice nízká: jen 9% má hispánský původ, 6% je Afroameričanů, 6% má asijské předky, což je podstatný rozdíl oproti podílu bílých Američanů (24%) a původních Američanů (22%). Situace je hodně podobná i v Británii, kde mezi birderů téměř chybí etnická rozrůzněnost. Tento fakt se nedá jednoduše zdůvodnit sociálně-ekonomickými rozdíly mezi skupinami obyvatel. Vzhledem k tomu že bílých Američanů je zhruba 181 milionů z celkové dospělé populace tvořené 235. miliony lidí, pak by se dalo usuzovat, že ve Spojených státech žije méně než 4 miliony nebělošských birderů.

Data získaná z jiných zdrojů naznačují, že ve Spojených státech není populární pouze birding, ale jeho oblíbenost roste mnohem rychleji, než v případě jiných outdoorových volnočasových aktivit jakými je např. turistika, cestování a snowboarding. Národní průzkum zaměřený na rekreaci a životní prostředí [5] poskytuje pravidelné výsledky týkající se podílu jednotlivých outdoorových aktivit ve Spojených státech.

Srovnáme-li data v letech 1983 a 2001, zjistíme, že aktivních birderů (těch, kteří pozorují ptáky mimo své domovy) vzrostl za toto období o více než 230% a že každý třetí dospělý Američan „provokuje přinejmenším v mírné formě pozorování ptáků alespoň jednou do roka“. V absolutních číslech daný průzkum udává, že se počet birderů zvýšil z 21 milionů v roce 1983 a 54 milionů v roce 1995, na více než 70 milionů v roce 2001. Přičemž 28% z téměř 20 milionů lidí patří k „nadšencům“, kteří pozorují ptáky nejméně padesátkrát v roce.

I když birding zdaleka není ve Spojených státech tou nejoblíbenější outdoorovou volnočasovou aktivitou (figuruje na patnáctém místě seznamu), rychlý nárůst jeho příznivců naznačuje, že „se k pozicím nejoblíbenějších amerických koníčků stále blíží“.

Se vzrůstající oblibou se stal birding běžnější záležitostí. Jeho základna tvořená většinou muži (různého stáří a sociálního postavení) se podstatně rozrostla o ženy. Ovšem i dnes tvoří stále většinu těch, které můžeme označit termínem „profesionální birder“, tj. spisovatelé, umělci, fotografové, vedoucí expedic zaměřených na ptáky apod., převážně muži.

V souvislosti s birdingem se začaly projevovat i další sociální skupiny. Vznik birderských klubů gejů (Gay Birders Club) v Británii v polovině 90. let a Birderské asociace zdravotně postižených (Disabled Birders Association) v roce 2000 potvrdily existenci početné menšiny gejů, lesbiček a zdravotně postižených lidí, kteří se zajímají o pozorování ptáků. Ještě důležitější byl signál, že přinejmenším někteří z těchto lidí se v souvislosti se svými potřebami a zájmy necítí být omezováni tradičními ptáčkařskými organizacemi.

Jak ale poznamenal Bo Beolens, zakladatel Disabled Birders Association, hlavním problémem představujícím omezení pro zdravotně postižené birdery (zvláště pro vozíčkáře) není postoj, který k nim má okolí, ale omezený bezbariérový přístup. Z jeho bohatých zkušeností člověka cestujícího do zahraničí se skupinami zdravotně postižených lidí vyplývá, že se jim nejlepšího vybavení dostane v ptačích rezervacích ve Spojených státech a v Kanadě. Dostupnost afrických lovišť pouze díky automobilům je fakt, který podle něj představuje pro zdravotně postižené „nemalé zadostiučinění“ [6]. Ironií zůstává, že čím je v rozvojovém světě ubytování jednodušší a prostší, tím je i přístupnější – zvláště pro vozíčkáře.

Dá se tedy říci, že se pro mnohé menšiny situace zlepšila. V Británii a Severní Americe ale pořád zůstává jedna podstatná část společnosti, která chybí nebo je mezi birdery jen velmi málo zastoupena: černoši a Asiaté. Je zajímavé, že to platí i pro rodiny, které žijí v příslušné zemi již po několik generací a jejichž příslušníci by se mohli označovat jako Afroameričané, černí Britové nebo britští Asiaté.

Tento stav se snaží vysvětlit nejedna teorie poukazující především na dva fakty: všeobecný nedostatek zájmu těchto etnik o outdoorové volnočasové aktivity a související pocit jakési vydědění či vyřazení ze společnosti v případě, že se pokusí zapojit do podobné aktivity nebo zde projeví svůj zájem.

Jestliže je birding převážně skupinová záležitost, ve které se utvářejí menší izolované podskupiny a party, pak je pravděpodobné, že počáteční nechuť (nebo nedostatek zájmu) v kombinaci se stupňujícím se pocitem „outsidera“ při pokusu o začlenění se, vede k tomu, že je počet účastníků pocházejících z jmenovaných skupin tak nízký. Jeden z mála černých britských birderů, David Lindo, vzpomíná na to, že byl spolužáky posměšně označován za „bělouše“ jen z důvodu svého zájmu o ptáky [7].

Autoři studie pod hlavičkou US Fish & Wildlife Service naznačují, a pravděpodobně správně, že stane-li se birding mezi lidmi ještě běžnějším, změní se i jeho demografie:

V budoucnu bezpochyby zjistíme, že demografie amerických birderů bude různorodější v závislosti na zvětšující se rozmanitosti obyvatelstva. Ženy nejspíše zaujmou trochu větší podíl v jeho členské základně, stejně jako Hispánští a asijsí Američani. Více příznivců birdingu bude také mladších 25-ti let. [8]

Jestli se tyto optimistické předpovědi stanou skutečností, bude záležet na mnoha složitých společenských činitelích, které leží mimo rozsah naší studie. Je nutné zmínit to, že se i jinde v rozvinuté části světa, jako je Británie, projevují faktory zvyšující zastoupení minorit věnujících se birdingu; jiné (jako např. problémy s dostupností, pocit vyloučení nebo změny umožňující dětem objevovat svoje okolí) působí naopak opačným směrem.

V některých částech rozvojového světa, kde je každodenní starost o potravu, přístřeší a snaha nepodlehnout nemocím a jednoduše přežít důležitější, je luxus volnočasové aktivity jakou je birding téměř nemyslitelný.

Birding, ornitologie a ochrana přírody

Jak již bylo zmíněno v Kapitole č. 2, birding jako volnočasová aktivita netvoří pouze odnož vědecké ornitologie, ale v mnoha ohledech je s ní stále ve spojení, přinejmenším prostřednictvím mnoha amatérských birderů, kteří spolupracují na rozsáhlých vědeckých projektech typu atlasů rozšíření.

Birdeři jsou obecně také zanícenými ochranáři: buď aktivními, kdy věnují svůj čas a úsilí účasti na konkrétních ochrannářských projektech; nebo pasivnějšími v podobě svého členství v organizacích jako jsou Audubon Society nebo RSPB.

Samozřejmě, že řada profesionálních vědců a ochranářů je také aktivními birdery; jejich zájem o vědu a/nebo ochranu přírody vzešel v mnoha případech z dětského či mladistvého zájmu o pozorování ptáků.

Birdeři v roli „občanských vědců“

Tím nejhmatatelnějším přínosem, kterým se mnozí birdeři podílejí na našem porozumění ptačímu světu, je asi jejich účast na jednoduchých, ale rozsáhlých výzkumech, které jsou souhrnně nazývány jako „občanská věda“.

Vzhledem ke svému rozsahu využívají tyto projekty jednoduchého způsobu sběru dat o ptácích, o jejich chování a prostředí, ve kterém žijí. Získaná základní ekologická data jsou využitelná různým způsobem, např. jako doklad populačních změn určitého druhu využitelný správními orgány při řešení problémů týkajících se životního prostředí.

V případě dobrého naplánování mohou projekty vedené formou občanské vědy poskytnout východisko k složitým otázkám ekologické problematiky. Například studie vedená BTO ve spolupráci s posluchači BBC Radio 4's Today Programme odhalila komplikovaný vzorec chování, kterým je určena část dne, kdy se ptáci začínají v zimě krmit. Bylo zjištěno, že se chování spojené s hledáním potravy liší podle stanoviště, kdy městští ptáci začínají ráno hledat potravu později s ohledem na efekt tzv. „městského tepelného ostrova“, který se projevuje tím, že je městské klima o několik stupňů teplejší než okolní krajiny [9].

Řada dlouhodobých monitorovacích projektů, jako je např. Garden BirdWatch vedený BTO (British Trust for Ornithology), FeederWatch organizovaný The Cornell Lab of Ornithology nebo Welfare's Garden Bird Health Initiative fungující pod Universities Federation for Animal, se při sběru dat o ptácích opírá o „občanskou vědu“. Mnozí z těch, kteří na podobných výzkumech spolupracují, se za „birdery“ ani nepovažují, ale jejich pravidelné týdenní reporty z pozorování ptáků mají dostatečnou vypovídací hodnotu využitelnou pro ochrannářské záměry i pro podporu ornitologických výzkumů řízených malými skupinami placených profesionálů.

Účinnost této metody spolupráce je patrná ze způsobu, jakým byla využita data získaná z projektu Garden BirdWatch pod vedením BTO a z projektu Breeding Bird Survey fungujícímu ve spolupráci BTO/RSPB/Joint Nature Conservation Committee pro stanovení indikátorů mapujících měnící se stavy populací ptáků, který byl určen pro vládu Velké Británie [10].

Stejně tak, jen díky birderům pozorujícím ptáky na svých zahradách, které The Cornell Lab of Ornithology zapojila do projektu House Finch Disease Survey, mohli vědci vysledovat způsob šíření a vliv infekčního onemocnění mykoplazmatického zánětu spojivek na severoamerickou populaci hýla mexického (*Carpodacus mexicanus*) [11].

I přes zdání rostoucí nesrozumitelnosti a specializovanosti vědy zdaleka neodzvonilo dobám, kdy jí přináší užitek i vhodně cílená snaha amatérů. Ve svém projevu na 24. Mezinárodní ornitologické konferenci konané v srpnu 2006 v Hamburku shrnul přínos amatérských birderů v projektech „občanské vědy“ profesor Jeremy Greenwood [12]. Mimo jiné v něm poukázal na fakt, že jen v samotné Británii stráví každoročně birdeři 1,6 milionů hodin činností přispívající k výzkumu ptáků – což je množství práce, jehož hodnota činí přinejmenším 20 milionů liber:

Přínos amatérů pro ornitologii a ochranu ptáků postavenou na vědeckých základech je velký. Vždy to tak bylo a nezdá se, že by jejich podíl klesal. I když se jim nedostává formální kvalifikace, jsou schopni prokázat značnou odbornost získanou mnoha roky věnovanými svému koníčku.

Spolupráce některých birderů s vědou může jít ještě dál, kdy se jednotlivci bez formální kvalifikace stávají uznávanými odborníky v určité oblasti, které se věnují. Příkladem může být britský birder Mark Constantine a jeho kolegové ze Sound Approach, kteří svým neutuchajícím zájmem o hlasové projevy ptáků podnítli přezkoumání taxonomického postavení uznávaných „druhů“ a přispěli k širšímu pochopení hlasových projevů ptáků a jejich funkce. Stali se tak vedoucími autoritami v oblasti akustického záznamu ptačích hlasů, s jejich jmény se pojí mnohé uznávané publikace a zasloužili se o nezanedbatelný přínos k širšímu pochopení této problematiky [13].

Skutečně, hranice mezi časem stráveným birdingem a tím, který je věnovaný vědeckému výzkumu, je pro mnohé velice nezřetelná. Pozorování získaná během ornitologických výletů, která jsou vložena do databáze BirdTrack (společný projekt BTO, RSPB a BirdWatch Ireland) neznamenají jen soubor pozorování z dané země, ale jsou využita k zjištění změn tahových cest spojených s migračním chováním ptáků [14].

Navíc, a zde je třeba zdůraznit ochranářskou hodnotu birdingu, jsou záznamy vložené v databázi BirdTrack také využity jako cenná zdrojová data hodnotící ornitologicky významné lokality. Díky projektu Bird Conservation Targeting jsou podobné lokality mapovány na základě výskytu cílových ptačích druhů, které jsou coby předmět ochranářského zájmu vloženy v databázi BirdTrack. Poté jsou tyto informace zpracovány a výsledkem je rozhodnutí, jakým způsobem a kam budou směřovat miliony liber poskytovaných pro agroenvironmentální a lesnické programy v rámci Velké Británie.

Rostoucí význam projektů občanské vědy je ceněn coby nástroj užívaný k řešení problémů životního prostředí nejen díky solidním vědeckým základům, na kterých jsou stavěny, ale i proto, že se v nich může angažovat mnohem širší část společnosti, než tomu bylo v dřívějších výzkumech.

V Británii se projektu RSPB s názvem Big Garden Birdwatch [15] (který každoročně přiláká asi půl milionu lidí, včetně mnoha rodin a – což je důležité – školáků) zúčastní řada těch, kteří se ani za „birdery“ nepovažují, a to všechno díky široké podpoře médií, zvláště národních rozhlasových stanic a deníků. Tento projekt nepředstaví veřejnosti pouze ptačí druhy zastížené na zahradě, ale přiblíží jim vědu a ochranářské snahy, které se RSPB snaží prosadit.

Během podobného projektu fungujícího v Severní Americe pod názvem Great Backyard Bird Count je každoročně pozorováno přes 7. milionů ptáků více než šesti set dvaceti druhů.

Ať je úroveň spolupráce jakákoli, od birdera pozorujícího ptactvo na zahradě, po člověka monitorujícího ptáky v určité oblasti, mapovatele hnízdního rozšíření či kroužkovatele, role „občanského vědce“ nesmí být přeceňována. Jak zdůraznil profesor Greenwood ve svém projevu na Mezinárodní ornitologické konferenci, skeptická předpověď, kdy bude amatérství odzvoněno, přijde brzy – již za nějakých 200 let! Pozice amatérů nebyla nikdy silnější, než je nyní, což je velice dobrým znamením pro budoucnost.

Rozvoj vědy a její dopad na birding

Ve světě ornitologie a birdingu způsobily revoluci dvě knihy publikované v roce 1990 nakladatelstvím Yale University Press. Jejich tituly – *Fylogeneze a klasifikace ptáků (Phylogeny and Classification of Birds)* [16] a *Rozdělení a taxonomie ptáků světa (Distribution and Taxonomy of Birds of the World)* [17] – a jejich hmotnost dosahující několika kilogramů, jim zaručovaly, že se nikdy neocitnou v čele seznamu nejprodávanějších titulů. Ale jejich obsah se stal ve chvíli, kdy byl rozpitván a pochopen širší ornitologickou veřejností, ornitologickým ekvivalentem tikající časované bomby.

Autory bylo trio uznávaných amerických biologů – Burt L. Monroe Jr., Charles G. Sibley a Jon E. Ahlquist. Jejich dlouhodobé zkoumání taxonomie a klasifikace ptáků s využitím nových metod analýzy DNA jednotlivých druhů a příbuzných taxonů, vedlo k řadě zajímavých výsledků. Nejen, že autoři navrhli zcela nový „vývojový strom“ ptačí říše, který odrážel radikální změny v příbuznosti rodů a řádů, ale jejich výzkum také odhalil stovky „nových“ druhů.

Kniha *Distribution and Taxonomy of Birds of the World* publikovaná Sibleyem a Monroem vedla na základě nové klasifikace k vytvoření upraveného seznamu žijících ptačích druhů světa (kterých nyní bylo 9672) s vysvětlujícími poznámkami, které byly zaměřeny zvláště na taxonomii na úrovni druhu.

Phylogeny and Classification of Birds autorů Sibleye a Ahlquista vysvětlovala složité vědecké dedukce stojící za těmito změnami. Její podtitul, „Studie molekulární evoluce“ vyjadřuje vodítko oné revoluční povahy výzkumu. Až do této doby využívali taxonomové ověřené metody klasifikace ptačího světa zahrnující morfologické znaky jako je tvar těla, zbarvení a anatomie a behaviorální charakteristiky v podobě toku a zpěvu.

Problém těchto tradičních metod spočíval v tom, že se často spoléhaly na subjektivní srovnávání druhů, rodů a řádů, na porovnávání, které občas vedlo k nesmyslně nepřesným závěrům. To vše bylo dílem dvou příbuzných, ale opačných činitelů: adaptivní radiace a adaptivní konvergence.

Darwinovy pěnkavy (Emberizidae) tvořené skupinou 14. druhů vyskytujících se převážně na Galapágách, jsou výborným příkladem adaptivní radiace: bylo zjištěno, že druhy lišící se vzhledem, chováním a biotopem se vyvinuly ze společného předka. Adaptivní konvergence je známá u řady rodů australských ptáků jako např. u modropláštíkových (Maluridae), kteří i přes svoji vnější podobu s eurasijskými rody jim nejsou příbuzní. Obě možnosti, jak adaptivní radiace, tak konvergence, mohou způsobit značné potíže ve stanovení evolučních řad některých druhů nebo samotných ptáků.

Nový, molekulárně orientovaný přístup, slibuje alespoň podle svých nejhrolivějších zastánců, vyvrácení všech pochyb a zmatků. Na základě postupu známého jako DNA-DNA hybridizace jsou k porovnání DNA jednoho druhu s jiným užity biochemické metody, jejichž výsledkem je stanovení míry vzájemné příbuznosti obou druhů.

Pro běžného birdera jsou tyto závěry vzrušující a zarážející zároveň. Jeden příklad za všechny: současný řád Ciconiiformes tradičně zahrnuje několik rodů dlouhonohých brodivých ptáků, včetně čápů (Ciconiidae), ibisů, kolpíků (Threskiornithidae) a volavek (Ardeidae) – celkem asi 120 druhů.

Nově se řád Ciconiiformes velice rozrostl a zahrnuje tak rozdílné skupiny ptáků jako jsou bahňáci, raci, rybáci a alky (Charadriiformes), kormoráni, terejové a pelikáni (Pelecaniformes), denní dravci (Falconiformes), tučňáci (Sphenisciformes), potápky (Podicipediformes), potáplice (Gaviiformes) a mořské druhy v podobě buřňáků, buřňáčků a albatrosů (Procelariiformes), což je celkem přes 1000 druhů pocházejících z osmi různých, do současné doby uznávaných řádů ptáků. Mimochodem, i když mnohé z nových objevů byly vědeckou obcí akceptovány, tak se zdá, že některé hypotézy byly zcela odmítnuty.

Na druhové úrovni přinášejí nové metody ještě větší překvapení, kdy jsou mnohé druhy „rozděleny“ ve dva nebo více taxonů, většinou nových druhů. Budníček horský z jižní Evropy a západní Asie byl rozdělen na dva druhy, budníčka balkánského (*Phylloscopus orientalis*) a budníčka horského (*Phylloscopus bonelli*). Aby zmatků nebylo málo, tak výzkum DNA patrně odhalil, že jiný druh, budníček lesní (*Phylloscopus sibilatrix*), je více příbuzný oběma novým druhům, než druhům ostatním.

Hlavním problémem nového přístupu je z hlediska běžného birdera to, že překopání respektovaného uspořádání zasáhlo samou podstatu jeho nahlížení na ptáky, které pozoruje – řadí je do seznamů podle druhů.

Jestliže nové vědecké metody mění nejen příbuznost rodů a druhů, ale jak je zřejmé, „vytvářejí“ i řady nových druhů, pak je tu dostatečný prostor pro zmatky. Měla by být ornitologická literatura každý rok nebo dva aktualizována, aby zahrnovala všechny nové objevy? Měly by být některé druhy, jako např. křivka obecná (*Loxia curvirostra*) rozdělena do několika druhů, které běžný birder ani není schopen v terénu rozlišit? Měli bychom počítat až s 20000 rozdílnými druhy namísto 10000, které byly vylišovány dříve?

I přes počáteční nadšení je jasné, že si aplikace nejnovějších vědeckých výzkumů bude žádat více času, než se předpokládalo a že tedy nebude mít tak apokalyptický účinek, jak se zprvu zdálo. Například páté vydání *Birds of the World: a Checklist* [18] autora Jamese F. Clementse (publikované v roce 2000) obsahuje 9800 druhů ptáků. Navíc byl tento seznam uspořádán tradičním způsobem běžci počínaje (pštrosi a jejich příbuzní) a pokračuje přes tučňáky, potáplice, potápky a trubkonosé.

V předmluvě k pátému vydání obhajuje William T. Everett Clementsův konzervatismus tím, že každý pokus o uspořádání podle nových objevů by způsobil to, že by nový seznam byl „přinejmenším

částečně neplatný“ téměř hned po svém publikování. I když si obrovský pokrok Monroa a jeho kolegů zaslouží uznání, tak Everett varuje, že ne každému by mohl prospět:

Vědecký pokrok neznamená vždy dobrou zprávu třeba pro birdery, kteří si vedou seznam svých pozorování nebo pro kurátory, kteří udržují pečlivě katalogizované, tříděné a uspořádané tisíce ptačích preparátů.

Jiní autoři a nakladatelé převzali některé nové objevy ochotněji. Nejaktuálnější seznam *Birds of the World: Recommended English Names* [19] autorů Franka Gilla a Minturna Wrighta (publikovaný v roce 2006) už zahrnuje přes 10000 druhů ptáků s tím, že na začátku jsou uvedeny tinamy, následují běžci, hrabaví a vrubozobí (kachny, husy a labutě) a dále se už vrací k tradičnímu uspořádání.

Nové postupy jsou ve vědě aplikovány už více než dvě desetiletí. Díky výhodě pramenící z pohledu do minula se nám mohou jevit spíše jako velké evoluční kroky než mohutné revoluční skoky. Jak napsal Christopher Leathy v roce 2004:

Závěry Sibleye a Ahlquista by neměly být považovány za novou Pravdu potírající předchozí verzi. Jde spíše o velice smělou hypotézu podloženou několika důkazy. Postupy jejich experimentů i rozbor získaných výsledků byly kritizovány jejich kolegy... Není ovšem pochyb o tom, že nám stále sofistikovanější metody analýzy DNA otevírají novou cestu v systematice živých organismů, která sebou nese nedozírné možnosti pro nové výzkumy... jež se uskuteční v nadcházejících desetiletích [20].

Vrátíme-li se zpět do terénu, pak jedním ze současných přínosů tohoto nového přístupu je to, že birdery povzbuzuje k pozornějšímu prohlížení „zvláštních“ ptáků – buď poddruhů s dobře čitelnými znaky, nebo jedinců, kteří se prostě „trochu liší od ostatních“ – namísto, aby je přehlíželi jako pouhou zvláštnost. Nicméně u skupin ptáků existujících v rámci komplexu *Motacilla flava* nebo u větších racků rodu *Larus* se zdá být možnost rozlišit druh od poddruhu téměř setřena přítomností bohaté palety drobných rozdílů mezi jedinci a populacemi.

Nizozemský birder a ornitolog Arnoud van den Berg, jehož terénní zkušenosti s ptáky po celém světě jsou rozsáhlejší než u kohokoliv jiného, zastává názor, že při řešení tohoto problému musíme být stejnou měrou pozorní i přízpůsobiví. Pokládá každý taxon (termín zahrnující kteroukoliv odlišitelnou skupinu ptáků bez ohledu na to, jestli si zaslouží status druhu, tedy i poddruhy) za hodný zájmu. V těchto nejistých dobách se tento přístup zdá být velice rozumný [21].

Birding a média

Až na výjimky byl birding masmédií opomíjen; a pokud mu věnovala pozornost, byl prezentován spíše jako něco zábavného, podivného nebo tragického: běžně užívané vtípky založené na slůvku „twitcher“ vyjadřovaly novinářův povýšený postoj vůči této zábavě.

Skutečně, bulvární článek z roku 2001 o tom, že by americká popová hvězda Britney Spears mohla být birdwatcherkou (který vznikl díky obrázkům ptáků, které pocházely ze stěny jejího losangeleského bytu), byl založen pouze na kontrastu, jak by působilo spojení nejobdivovanějšího popového idolu s birdingem směšně.

Birding (a jeho vědecká sestra ornitologie) není brán příliš vážně ani dnes, ale tato situace se s postupem času přece jen trochu mění. Když byl *Guardian* v červnu 2005 pověřen okomentovat významnou událost zachycenou společností BBC, tzv. *Vítání ptačího zpěvu (Springwatch)*, svěřil tento úkol respektovanému spisovateli Blaku Morrisonovi [22]. Ten se překvapivě vyhnul obvykle pořouchlému novinářskému stylu a namísto toho se vážně zamyslel nad tím, proč se fenoménu tzv. „ptačí mýdlové opery ze skutečného života“ dostalo tak pozitivního ohlasu u veřejnosti.

Morrison vysledoval, že zmíněný televizní pořad dal divákům možnost uspokojit (ač jen zprostředkovaně) jejich „sen žít v blízké harmonii s přírodou“ a vyvodil z toho, že jeho úspěch ukazuje na to, že se britská veřejnost „v tichosti opět zamilovala do přírody“.

Pořady BBC Radia 4 věnované ptákům, které je zaměřeno spíše na starší a konzervativnější posluchače než televize, jsou pojaty ještě seriózněji než ty pocházející od jejich televizních a novinářských kolegů. Zvláště ranní *Today* vysílání má dlouhou tradici s uváděním pořadů jako je např. RSPB Big Garden Birdwatch – tedy s něčím, co nepochybně přispívá k masivnímu nárůstu počtů lidí, kteří se tomuto každoročnímu sledování ptáků věnují.

Také tvůrci reklam v poslední době mění své triky. Příznivce přírodopisných snímků Billa Oddieho mohla překvapit délka záběrů, na nichž tisíce špačků obecných (*Sturnus vulgaris*) předvádí své vzdušné hrátky cestou na nocoviště, které byly součástí reklamy na známou značku piva.

Na jedno z nejznámějších nocovišť špačků obecných, na Somerset Levels, přijíždějí tucty návštěvníků v naději, že uvidí večerní leteckou show. K té se vztahuje také živá debata na webových stránkách Somerser Ornithological Society [23] komentující klady a zápory tak velkého množství začínajících ptáčkářů (a také laické veřejnosti) toužících po této výjimečné podívané.

Popularita špaččího nocoviště odráží skutečnost, jak rychle se může ptačí atrakce známa jen hrstce lidí, stát s podporou médií veřejnou událostí. Jestliže začne stále více lidí, kteří se nepovažují za ptáčkáře, navštěvovat místa vhodná k pozorování ptáků, pak se hranice mezi birdery a nebirdery víceméně stírá. Nebo se birding může stát něčím, co provozuje většina populace – trochu jako zahrádkaření nebo kuchaření – spíše než relativně specializovaným koníčkem.

Nové technologie

Jedním z hlavních témat mé knihy *A Bird in the Bush* věnované společenské historii birdwatchingu, byla otázka toho, jak se vývoj nových komunikačních technologií (zvláště těch, které umožní rychlé sdílení pozorování vzácných druhů, ale i dalších) podílí na změnách v přístupu k pozorování ptáků.

Vývoj proběhl nějak takto: pohlednice (50. léta), domácí telefony (60. a 70. léta), mobilní telefony a pagery (80. a 90. léta) a internet (začátek 21. století). Bez tohoto překotného (a z větší míry nepředvídatelného) vývoje komunikačních technologií bychom si jen stěžili dokázali představit, že se birding bude ubírat právě tou cestou, kterou se vydal.

V dnešní době má nadšený ptáčkář celou škálu zařízení, která mu usnadňují komunikaci. Umožňují mu získat informace o posledních pozorováních, ať byla uskutečněna kdekoli – to vše díky mobilním sítím. Zvláště široce rozšířené užití osobních pagerů má na svědomí značné změny ve způsobu, jakým mnozí lidé ptáky pozorují.

Dříve (a není tomu tak dávno – snad jen dvě nebo tři desítky let) neměli lidé jinou šanci než jít ven a najít si svoje vlastní opeřence. Dá se říci, že nyní je rozumnější sedět na nějakém strategicky umístěném stanovišti, počkat na signál z pageru, který nás upozorní na poslední novinky o výskytu určitých druhů a rychle se za nimi pustit.

Jeden britský birder kousavě označil všechny ty, kteří podobným praktikám podlehli, za „oddíl krevetových sendvičů“ [24] – což odkazuje na poznámku Roye Keana, fotbalisty Manchester United, kterou komentuje takové chování fotbalových fanoušků, kdy si chtějí užívat všechny výhody toho, že podporují významný fotbalový tým, aniž by byli ochotni akceptovat jakékoli povinnosti. Dobře to zapadá i do dlouhé tradice britského birdingu – je třeba přetrpět špatné časy, abychom si vychutnali ty dobré.

Jakmile novodobý birder docestuje na místo s výskytem vzácného druhu (napřed s použitím pageru a poté satelitní navigace), má k ruce nesčetné prostředků, kterými ověří jeho určení a vytvoří další záznam o jeho pozorování. Terénním určovacím příručkám a poznámkovým blokům už definitivně odzvonilo. Nyní jsou v kurzu elektronické klíče k určování a kapesní počítače (zaznamenávající obraz i zvuk), „mp3 přehrávače“ s výběrem nahrávek ptačích hlasů, které mohou být okamžitě a opakovaně použity v terénu, videokamery a „digiscoping“ (digitální kompak připojený k teleskopu tvořící optickou soustavu s dlouhou ohniskovou vzdáleností určený k focení ptáků).

Digiscoping (metoda, kterou prvně vyzkoušel v Malajsii Laurence Poh [25]) představuje způsob, kdy získanou fotografii (nebo videosekvenci) můžete s využitím mobilních technologií okamžitě po pořízení v terénu poslat dalším birderům – zvláště, když si nejste jisti přesnou determinací.

Jedním z nepředvídatelných důsledků využití těchto metod je to, že jsou nyní národním nebo státním faunistickým komisím jen výjimečně zasílány podrobné zápisy z jednotlivých pozorování, které tyto komise vyžadují – což vede k úvaze, který je ten správný moment, kdy by měly vzniknout obrázky pozorovaného jedince? Tak například v roce 2006 měla Británie tři potenciálně nové druhy pozorované na svém území – sedmihláska olivového (*Hippolais olivetorum*), luňáka hnědého (*Milvus migrans lineatus*) a alkouna bělookého (*Brachyramphus perdix*) – které byly původně v terénu chybně určeny. Správné určení bylo provedeno až po zveřejnění fotek na webu.

Skeptici zastávají názor, že pokles vedení terénních poznámek a přílišná důvěra k fotografickým dokladům na rozdíl od důkladného pozorování, vedou k úpadku terénních determinačních schopností – a nemusejí být daleko pravdy. Nakonec, někteří ze světově nejuznávanějších ornitologů, jakým je například Hadoram Shirihai z Izraele, se naučili svému „řemeslu“ bez užití jakékoli optiky – dokonce i bez dalekohledu.

Zvědavým lidským očím pomohlo v jejich pátrání také další využití nových technologií. Jde o zařízení pracující obdobně jako kamery uzavřeného televizního okruhu (CCTV) užívané coby součást bezpečnostních systémů. Podobná robotická kamera instalovaná v oblasti s předpokládaným výskytem datla knížecího (*Campephilus principalis*) – v Arkansasu – pomohla získat záběry tohoto velice plachého (a možná už vyhynulého) opeřence. V článku nadepsaném „Špionážní kamery z mokřadů mohou znamenat konec twitcherů“ zveřejnil mluvčí Cornell University následující:

Lidé jsou drazí, ne vždy jsou dostatečně pozorní a v přírodě působí rušivě. Platí to i v případě, že jsou maskovaní a jen tiše sedí. [26]

Nové technologie nejsou užívány výhradně ke sledování vzácných ptáků. Internet nabízí nové druhy komunikace – buď mezi birdery z různých částí země nebo i světa, nebo mezi birdery a ornitologickými organizacemi – fungující způsobem, který jsme si nedokázali představit ani před deseti lety. Projekt BirdTrack organizovaný BTO umožňuje účastníkům lokalizovat a sledovat tažné ptáky se záznamem těchto pozorování. BirdTrack představuje rychlou, účinnou a vysoce efektivní cestu, jak zapojit tisíce běžných pozorovatelů ptáků do projektu sloužícího k vědeckému poznání ptáků [27].

Celosvětová verze tohoto programu představená na setkání ochránců přírody v Edinburghu na podzim 2003 počítá s vybudováním globální sítě „kontroly letecké dopravy“ monitorující pohyby a počty migrujících ptáků kolem celé Země [28].

Ať si o tom myslíme, co chceme a ať budou důsledky pro budoucnost birdingu jakékoli, tyto nové technologie tu zůstanou – a příští desetiletí nám bezpochyby ukáže ještě převratnější možnosti, které budou pomáhat birderům.

Ekonomický význam birdingu

Je zřejmé, že samotní ptáci – nebo přinejmenším jejich zužitkování v podobě potravy a dalších výroků – přispívají velkou měrou k regionální, místní a (alespoň v případě domácích kuřat) celosvětové ekonomice. Existuje až příliš mnoho příkladů, než abychom je zachytili v kompletním seznamu, ale i náhodný výběr dává představu, jak rozdílnými způsoby se lidská civilizace naučila využívat divoké a později domestikované ptáky:

- Domácí slepice, pocházející z kura bankivského (*Gallus gallus*) původem z jihovýchodní Asie, je nejrozšířenějším opeřencem na světě. Její populace odhadovaná na 8-35 miliard jedinců lehce přesahuje počet lidí žijících na naší planetě (cca 6,5 miliardy).
- Obyvatelé St. Kildy, odlehlé skupiny ostrovů ležící mimo severozápadní pobřeží Skotska, jsou nazýváni jako „ptačí lidé“, protože žijí téměř výhradně z toho, co jim poskytují mořští ptáci. Využívají je jako potravu (maso a vejce), palivo (pálí olej z tučných mláďat) a dokonce i oblečení (celí tereji bílí (*Sula bassana*) jsou používáni jako jednoduché bočkory!).
- Trus kormorána guánového (*Phalacrocorax bougainvillii*) z Jižní Ameriky, který je bohatý na nitráty, je po staletí sbírán a používán jako hnojivo. Přináší to užitek lidem několika

jihooamerických zemí s výskytem tohoto druhu. Koncem 19. století dokonce vedly Chile, Bolívie a Peru válku o zdroje guána.

- Používání ptačího peří a kožek v dámské módě vyvrcholilo koncem 19. a začátkem 20. století. Během padesáti let mezi roky 1870 a 1920 bylo importováno jen do Spojeného království 20000 tun peří pocházejícího z milionů ptáků.
- Od roku 1934 zvýšila vláda USA příjmy od lovců prodejem tzv. „kachních známek“ – povolenek k lovu pernaté zvěře. V roce 2000 bylo tímto způsobem vybráno přes 25 milionů USD.
- Ptáci jsou často využíváni v reklamách a v marketingu, také různými výrobci, prodejci a obchodníky snažícími se ovlivnit růst prodeje svých výrobků nebo zlepšit svoji image v očích veřejnosti tím, že se pokoušejí vytvořit jakési spojení mezi sebou (svými výrobky) a našimi oblíbenými opeřenci. Snad nejznámější z celé záplavy příkladů je proslulý „Guinness tukan“, vytvořený v roce 1935 jako součást reklamy na známou značku irského piva, zápalky Swan Vestas nebo logo nakladatelství Penguin Group a Puffin Books.

Existuje bezpočet dalších příkladů, kdy pro nás využití ptáků znamená přímý i nepřímý ekonomický přínos. Jaký ekonomický prospěch má ale *pozorování* ptáků? Doposud bylo věnováno jen málo pozornosti skutečným a potenciálním výdajům ptáčkařů, ale nyní přistoupily organizace US Fish & Wildlife Service a RSPB k vypracování detailních studií hodnotících význam birdingu právě z ekonomického hlediska.

Ekonomický přínos birdingu ve Spojených státech amerických

V případě Spojených států jsou ekonomické ukazatele ohromující. Podle průzkumu US Fish & Wildlife [29] utratili v roce 2001 vyznavači zaměřeni na pozorování přírody (většinu z nich tvoří birdeři) v souvislosti se svým koníčkem celkem 31,7 miliardy USD. Abychom tento údaj mohli s něčím srovnat, pak téměř přesně odpovídá hrubému domácímu produktu (HDP) Kostariky, což je oblíbený turistický cíl amerických ptáčkařů.

Z této sumy tvoří největší díl náklady vynaložené v souvislosti s cestováním, včetně poplatků za půjčení aut, zaplacení místních průvodců, stravy a ubytování. Přes 1,9 miliardy USD bylo vynaloženo na vybavení optikou, tedy při nákupch binokulárů, teleskopů a fotoaparátů; přes 0,6 miliardy USD padlo na ptačí budky a krmítka. Za neuvěřitelných 2,2 miliardy USD bylo nakoupeno krmivo pro ptáky – což odpovídá dvěma Big Macům na každého muže, ženu a dítě v USA.

Celkově je dopad těchto wildlife-watcherů na ekonomiku USA ještě větší: jejich celková kupní síla byla odhadnuta na 85 miliard USD ročně, což generuje v podobě daní 13 miliard USD do státních a federálních pokladen a vytváří přes 860 000 pracovních míst – jde tedy o podstatný příspěvek pro ekonomii USA.

Na lokální úrovni je ekonomický dopad birderů ještě citelnější, jak je patrné z následujících poznámek autorů studie:

Tisíce návštěvníků jsou každoročně přilákány do měst, jako je Cape May, New Jersey a Platte River v Nebrasce, což znamená miliony dolarů – peníze, které by jinak byly utraceny někde jinde.

Zmíněný průzkum souhrnně ilustruje ohromné množství výdajů spojených s birdingem, tedy to, co s uspokojením kvituje jeho autor Julian Hughes z RSPB [30]. Ten se ale také zaměřuje na to, že metodika přístupu dané studie odhalila ještě další významné otázky a poukázala, že přímé srovnání mezi UK a USA je poněkud složitější.

Hlavní problém je v tom, že studie má velice liberální přístup v otázce, které výdaje souvisejí s aktivitami vázanými k birdingu: je zde například zahrnuta prodejní hodnota automobilů, lodí a jiných osobních dopravních prostředků (celkově přes 11 miliard USD) navzdory faktu, že ani ten nejzapálenější birder nevlastní auto čistě jen pro účely birdingu. Další sporné položky jsou spojeny s

„pronájmem a vlastnictvím půdy“ (přes 4 miliardy USD), kempingovým vybavením (přes 500 milionů USD) a s potravinami (přes 2,6 miliardy USD).

Hughes předpokládá, že v konečném výsledku byly celkové výdaje spojené s birdingem značně zveličeny a skutečná čísla jsou podstatně nižší – pro USA by mohlo jít o 5-10 miliard USD – což je stále neuvěřitelná suma.

Ekonomický přínos birdingu ve Velké Británii

Vzhledem k nižšímu počtu obyvatel (60 milionů oproti 300 milionům v USA) a menší ekonomice (2,2 bilionů USD oproti 12,49 bilionům USD – čísla z roku 2005 [31]) se mohou zdát statistiky pocházející z Velké Británie téměř bezvýznamné v porovnání s obdobnými ukazateli z USA.

Dalším důvodem nižších hodnot je ten, že ekonomové z UK nezjišťují celkové výdaje birderů spojené s jejich koníčkem, ale místo toho stanovují mimořádné výdaje spojené s pozorováním ptáků.

Není pochyb o tom, že birdeři významně přispívají k ekonomice na regionální a lokální úrovni. V roce 2006 vypracovala RSPB zprávu z názvem *Watched Like Never Before* [32] hodnotící prospěch ekonomiky na lokální úrovni těžící z tzv. „atraktivních ptačích druhů“ – zvláště z dravců jako je orlovec říční (*Pandion haliaetus*), orel mořský (*Haliaeetus albicilla*) a luňák červený (*Milvus milvus*), ale také z dalších druhů a skupin.

Jak tato zpráva zmiňuje, fenomén masového pozorování ptáků není vázán na tradiční ornitologické lokality:

Atraktivní ptáci přitahují pozornost díky sdělovacím prostředkům, které podněcují veřejnost k návštěvě míst s jejich výskytem a k jejich pozorování novou formou... Výsledný společenský a ekonomický přínos se může projevit kdekoli. Mohou za ním stát úředníci užívající si sledování sokola (*Falco peregrinus*) v centru města během pauzy na oběd nebo turisté během návštěvy kolonie mořských druhů ptáků na odlehlém ostrově.

Zmíněná zpráva se nepokouší postihnout celkové ukazatele ekonomického přínosu birdingu v Británii, ale zaměřuje se jen na určitá místa, z nichž většinu podchycuje RSPB v rámci projektu zvaného *A date with nature* [33]. Ten zajišťuje odborné průvodce, kteří široké veřejnosti představují ony atraktivní druhy ptáků.

I v tomto případě je ale přínos pro ekonomiku významný, zvláště v odlehlých částech země jako je například Skotská vysočina nebo ostrovy, kde se obyvatelé spoléhají právě na příjmy pocházející z turistiky.

Například hnízdiště orlovce říčního navštíví každoročně odhadem 290000 lidí – jedná se především o Loch Garten, ale i jiné lokality ve Skotsku, Anglii a Walesu. Výše takto získaných „výdajů navíc“ činí každoročně 3,5 milionu liber a orlovec se tak stává – citujeme-li zmíněnou zprávu – „ve Velké Británii pravděpodobně top druhem ptačí turistiky“.

Jiným atraktivním dravcem přitahujícím návštěvníky je orel mořský. Díky úspěšné reintrodukci (tento druh v Británii vyhynul během první světové války) nyní hnízdí několik párů na Isle of Mull. Návštěvníci ostrova zde každoročně utratí asi 3 miliony £, z nichž 1,4 - 1,6 milionu přímo souvisí s přítomností orlů.

Díky podobným dodatečným příjmům vytváří RSPB řadu pracovních příležitostí, kdy za každých 38650 £ vznikne jedna pracovní pozice na plný úvazek. Díky orlovcům tak mohlo vzniknout asi 90 pracovních míst a díky orlům mořským dalších 36-41 míst – to je významné číslo vzhledem k ostrovu, jehož populace nedosahuje ani 2000 obyvatel.

Celkově navštíví ve Velké Británii 200 přírodních rezervací pod správou RSPB přes 1,5 milionu návštěvníků ročně. V roce 2006 utratili návštěvníci téměř 19 milionů £ za produkty a služby lidí spojených s provozem rezervací a podpořili tím existenci 500 pracovních míst. Navíc mohl management těchto rezervací vytvořit dalších 1000 pracovních pozic. V celostátních ukazatelích to sice může být zanedbatelné, ale řada z pracovních příležitostí vznikla ve venkovských oblastech, kde je nabídka tradičních pracovních pozic velice malá.

Avšak stejně jako v Severní Americe, tak i v Británii je zdaleka největší suma peněz spojená s birdingem, utracena v souvislosti s krmením a hnízdními budkami pro ptáky zahrad. Tzv. bird gardening tu má dlouhou tradici. Můžeme ho vysledovat až do 6. století, kdy si St. Serf z Fife prvně ochočil červenku (*Erithacus rubecula*) tím, že jí předkládal potravu. Pravidelné krmení ptáků se rozšířilo v Británii koncem 19. století a v první dekádě 20. století se tu objevily první budky dovážené z německého Vestfálska a prodávané po šesti pencích za kus – asi 1 £ v dnešní hodnotě.

Před dvěma či třemi desítkami let ale neznamenal příkrmování a vyvěšování budek v zahradách o nic víc, než jen rekreační aktivitu, kterou svými výrobky podporovaly převážně obchody s domácími mazlíčky a místní maloobchodníci. Někteří obchodníci, jako například Haith's (který si otevřel obchod s domácími zvířaty v roce 1937 v Cleethorpes, Lincolnshire, UK), se specializovali na prodej krmiva a krmítek už před druhou světovou válkou. Ale teprve od 80. let minulého století se na trhu začala objevovat skutečná konkurence. V následujícím desetiletí se průmysl spojený s příkrmováním ptáků rozrostl nebyvalým způsobem a některé větší společnosti začaly nabízet prodej těchto výrobků prostřednictvím poštovních objednávek.

V současné době odhaduje BTO obrat tohoto průmyslu přibližně na 200 milionů £ ročně [34]. Spotřeba jednotlivých druhů krmiva je závratná: 16000 tun buráků, 30000 tun slunečnicového semene a 2000 tun lojových koulí. Výsledkem je to, že počet druhů navštěvujících krmítka narostl jen v UK o více než stovku. Druhy, které byly dříve v zahradách vzácné, nebo se tu vůbec nevyskytovaly, jako např. stehlík obecný (*Carduelis carduelis*) nebo čížek lesní (*Carduelis spinus*), jsou tu dnes pravidelnými návštěvníky.

Dokud nebude vypracovaná seriózní a detailní studie, můžeme jen velice zevrubně odhadnout celkový příspěvek birderů k ekonomice Velké Británie. Ovšem jednoduchou extrapolací z ukazatelů pocházejících z USA může 2,85 milionů britských birderů utratit asi 500 milionů £ - tato suma se může blížit k jedné miliardě liber – ročně za svůj koníček.

Ekonomický přínos birdingu v rozvojovém světě

Birdeři představují nezanedbatelný ekonomický přínos i pro rozvojový svět už jen tím, že navštěvují různé země, regiony a lokality vhodné k pozorování ptáků. Prozatím bohužel nebyla zpracována žádná studie shrnující aktuální ekonomické ukazatele, proto můžeme přínos birdingu v tomto ohledu pouze odhadovat.

Uvažujeme-li stovky tisíc – a pravděpodobně i miliony – birderů cestujících každoročně do zahraničí pozorovat ptáky, pak budou shrnující čísla obrovská. Je jasné, že velká část prostředků generovaná cestovními kancelářemi zaměřenými na birdery putuje k vlastníkům mezinárodních leteckých společností, velkých hotelových řetězců a samotným cestovkám spíše, než by přispěly k ekonomice v místech, kde se pozorování ptáků odehrává.

Trend poslední doby, kdy je kladen důraz na ekoturistiku odpovědnou vůči přírodnímu prostředí a společnosti vede k tomu, že se cestovní kanceláře zaměřené na birding snaží vynaložit co nejvíce prostředků za místní potraviny a služby, zatímco jiné financují malým procentem ze svých zisků lokální ochranné projekty.

Cesty do zahraničí se stávají spíše pravidlem než výjimkou, birdeři si návštěvou vzdálených destinací rozšiřují svoje obzory. K nejnavštěvovanějším zemím patří Kostarika a Trinidad a Tobago, kam cestují zástupci ptáčkářů ze Severní Ameriky i Británie. Zatímco Tobago bylo vždy oblíbeným prázdninovým letoviskem, tak Trinidad nikoliv. Každoroční příliv birderů na místa jako jsou Asa Wright Natural Centre nebo Pax Guest House určitě mají podstatný vliv na lokální ekonomiku.

Cílem vzdálených cest byly ve Starém Světě s oblibou Gambie a Thajsko, kam jezdili především Brité. Během 80. a 90. let přišla britská cestovní agentura Sunbird s řadou relativně levných (ve srovnání s jinými birderskými cestami) hromadných turistických zájezdů mířících například do Eilat v Izraeli, do turistického letoviska Goa v Indii a dokonce do čínského přímořského resortu Beidaihe.

Na mnoha z těchto míst, jako je Trinidad a Tobago nebo Gambie, mohou místní birdeři vcelku dobře profitovat v roli průvodců cestovních kanceláří, kteří často doprovázejí vedoucí výprav z USA nebo UK s tím, že jim poskytují aktuální informace a své odborné znalosti. Ironické je, že jejich neobyčejné schopnosti určit každého ptáka, kterého spatří, vycházejí ze skutečnosti, že mnozí strávili svá učňovská léta buď s mizernou optikou, nebo v některých případech zcela bez optiky.

Názorným příkladem, jak může birding prospívat místní ekonomice, ač v malém měřítku, je „Jardin de los Picafloros“ nacházející se v malém městečku v severoargentinské provincii Misiones nedaleko vodopádů Iguazu. Do této soukromé zahrady zalétá 16 druhů kolibříků (Trochilidae), aby se tu nakrmili nektarem, který jim chystá majitel pozemku. Prodejem barevných brožur a prosbou o malý finanční příspěvek si přinejmenším jedna místní rodina dopřává finančních výhod pocházejících z nekonečného zástupu birderů, kteří sem míří. Samotní ptáci z toho mají výhody také: jestliže si místní chtějí přivydělat v oblasti, která návštěvníkům nabízí „přátelsky naladěné a spolupracující opeřence“, musí se přičinit také o to, aby ptáci a jejich životní prostředí nebyly ničeny jinými ekonomickými zájmy.

Podobné projekty prosazující zájmy lidí i ptáků jsou realizovány i jinde ve světě. V Jižní Africe byla založena v roce 1997 Zululand Birding Route [35], která spolu s Greater Limpopo Birding Route přináší každoročně regionu 6,8 milionu USD. K příležitosti desátého výročí založení této cesty v roce 2007 komentoval její přínos Duncan Pritchard z BirdLife South Africa následovně:

Vidět Zululand Birding Route po deseti letech existence znamená mít svědectví o tom, jak snadno proveditelný a účinný byl v tomto případě koncept avituristicity (ptačí ekoturistiky)... Vítězství zaznamenali všichni zúčastnění: místní ekonomika, nabídka pracovních míst, možnost vzdělání a samozřejmě ptáci. [36]

Birding má v Jižní Africe dlouhou tradici. Ale i v místech, kde je tento koníček záležitostí relativně poslední doby, bylo vytvořeno propojení mezi ochranou ptáků a turistikou. Ve středoasijském Ázerbajdžánu například vláda zahrнула všech 52 významných ptačích oblastí (IBA) v zemi do národního programu rozvoje turistiky. Bude v nich vytvořena infrastruktura podporující cestování za ptáky, nadále zde ale bude zajištěna nepřetržitá ochrana [37].

Důstojná a tichá povaha těchto projektů ostře kontrastuje se zuřivostí komerční honby, která následovala po pravděpodobném pozorování potenciálně vyhynutého datla knížecího v lesnatých močálech Arkansasu v roce 2004. Její atmosféru zachycuje reakce jednoho vzrušeného birdera: „Je to stejné, jako by se objevil Elvis!“ [38].

Pro obyvatele Brinkley, což je malé městečko nejbližší místu pozorování datla, představoval příjezd tisíců birderů provázených zástupci masmédií, kteří přijeli vlastními vlaky s vyzdobenými vagóny a za doprovodu kapel, moderní obdobu zlaté horečky. Místní obchodníci hledali jakýkoli způsob jak z přítomnosti datla profitovat: jeden hotel změnil jméno na „The Ivory-billed Inn“, zatímco v menu místního lokálu Gene's Restaurant and Barbeque se objevil „ivory-billed salát“ a „ivory-billed burger“. Místní kadeřník dokonce nabízel „ivory-billed“ zástřih, který připomínal ozdobu hlavy indiánů kmene Mohavků včetně červeného přelivu.

Problém byl v tom, že na rozdíl od zpráv mohl být datel knížecí skutečně už vyhynulý. Zkušení ornitologové se začali ptát po hodnověrnosti prvního pozorovatele. Navzdory údajným pozorováním z dalších států jihu USA mohl datel skutečně dostát své pověsti Elvise Presleyho ptačího světa.

Kapitola č. 4: Budoucnost birdingu

Se svojí výbavou pro přenos obrazu nainstalovanou v kolonii volavek v Devonu nebo na tokaništi tetřivků v Northumberlandu, může birdwatcher v blízké budoucnosti, aniž by opustil svůj dům nebo se třeba jen musel vzdálit z Londýna, kontrolovat a detailně sledovat vše a přitom je ušetřen nepříjemné zkušenosti, kterou musel dříve podstoupit každý, kdo se za

svítání krčil celý promočený v chatrném plátěném krytu. Může nás překvapit, že by trocha toho nepohodlí během pozorování ptáků mohla odradit ty, kteří chtějí vládnout stále složitějším přístrojům, ale bezpochyby tomu tak je. [1]

Max Nicholson, 1931

Bez ohledu k neuvěřitelné přesnosti vize Maxe Nicholsona z roku 1931, kterou o více než 70 let dříve předpověděl příchod webových kamer, není stanovení vývoje globálního birdingu jednoduchým úkolem. Faktem je, že kdo se o to někdy pokusil, tak se se zlou potázel, protože nedokázal postihnout tuto problematiku v celé její celistvosti, včetně všech faktorů, které na ni mají vliv.

Než abych tu dělal definitivní závěry o vývoji a směřování birdingu v příštích desetiletích, tak se raději pokusím pojmenovat klíčové faktory, které podle mého mínění na tento vývoj budou mít podstatný vliv.

Obecně bych je mohl zahrnout do tří hlavních kategorií:

- **Současný a budoucí status ptačích druhů.**
- **Vliv technologických změn na birding.**
- **Problematika životního prostředí a birdingu.**

Nakonec se pokusím na základě myšlenek současných i minulých spisovatelů věnujících se birdingu zodpovědět zdánlivě jednoduchou otázku položenou legendárním americkým ornitologem a umělcem Rogerem Tory Petersonem [2]:

K čemu jsou ptáci?

Současný a budoucí status ptačích druhů

V roce 2000 společně publikovaly BirdLife International a Lynx Edicions knihu, která se zdá být tou nejzávažnější publikací věnovanou ptákům, jaká se kdy objevila. *Threatened Birds of the World* (Ohrožení ptáci světa) [3] je v podstatě jakýmsi katalogem, ve kterém je uvedeno ne méně, než 1111 druhů ptáků, které reprezentují celou osminu všech druhů obývajících tuto planetu.

Každý z těchto druhů splnil všechna kritéria k zařazení do The IUCN Red List of Threatened Species (IUCN Červená listina ohrožených druhů), kam se dostanou všechny druhy potenciálně ohrožené vyhynutím. Jedná se o druhy v kategoriích „vyhynulý“ nebo „vyhynulý v divoké přírodě“, „kriticky ohrožený“, „ohrožený“ a „zranitelný“.

Od zveřejnění zmíněné publikace se počet druhů na Červené listině zvýšil na 1227, přičemž 192 druhů je klasifikováno jako kriticky ohrožených a 15 je pravděpodobně již vyhynulých (k roku 2009) [4]. S dalšími téměř osmi sty druhy v kategorii „téměř vyhynulý“ tím dostaneme více než 2000 druhů – přes jednu pětinu všech ptačích druhů světa – které vyžadují bezodkladný ochranný zásah. U více než 200 druhů uvedených na Červené listině se předpokládá jejich vyhynutí před rokem 2100. Tohle číslo může být ještě větší v případě, že se limitující faktory těchto druhů ještě zhorší. Když tato fakta srovnáme s předpokládaným vyhynutím 80-100 druhů od roku 1600 [5], pak je nárůst rychlosti, s jakou ptáci mizí, deseti až dvacetinásobný.

Jiné studie jsou ještě mnohem pesimističtější. V článku publikovaném v roce 2004 kalifornským Stanford Center for Conservation and Biology [6] se podle nejhoršího scénáře předpokládá vyhynutí celé čtvrtiny ptačích druhů (2.500 druhů) do konce 21. století. Dokonce i ten neoptimističtější scénář počítá s vymizením 700 druhů. V průměru by tedy mohlo vyhynout asi 1200 druhů ptáků. Jak řekl Dr. Russell Mittermeier, president Conservation International:

Vše nasvědčuje tomu, že stojíme na začátku éry masového vymírání. [7]

Důvody bezprecedentního mizení a bezprostředního vyhynutí tolika druhů ptáků jsou sice skličující, ale důvěrně známé: růst lidské populace, který vede k rozsáhlému ničení životního prostředí (což je velice obtížné nebo nemožné napravit); lov jako prostředek k získání potravy nebo jako sport; znečištění (zvláště mokřadů). Nyní stojíme tváří v tvář novým hrozivým změnám, které sebou

přinášejí klimatické změny. Tyto změny, které narušují všeobecné vzorce, podle kterých se řídí počasí, a které mají vliv na životní prostředí a celkový chod ekosystému, mají katastrofický a tak rychlý průběh, jako nikdy před tím [8]. Dr. Stuart Butchart z BirdLife International zmínil ve své zprávě z roku 2008 následující:

Živočišné druhy teď dostávají dvojí zásah způsobený ztrátou svého životního prostředí a klimatickými změnami. [9]

Autoři publikace *Threatened Birds of the World* popsali situaci velice jasně a bez příkras: my, jako lidé, jsme obojím, problémem i jeho potenciálním řešením. Pozorovatelé ptáků – zvláště ti, kteří cestují do málo známých koutů světa – jsou už dlouhou dobu oním živoucím nástrojem, který shromažďuje informace o avifauně určitých oblastí a občas také funguje jako prostředek k jejich ochraně a k ochraně jejich životního prostředí před zničením. V budoucnu bude jejich role ještě důležitější:

Výzvou ... je podněcovat změny v chování lidí. Tyto změny by mohly vést k efektivní ochraně ohrožených ptáků, jejich životního prostředí a ekosystémů, ve kterých všichni žijeme. [10]

Navzdory optimismu podobného prohlášení mohou mít pesimisté velice rozdílný náhled na věc: zbydou tu do budoucna vůbec nějaké ptáky, které bychom mohli pozorovat? Samozřejmě, že se některým druhům daří i za těchto podmínek. Jde především o ty, které se přizpůsobily k životu v blízkosti lidí a které se naučily využívat jejich marnotratného zacházení se zdroji, které mají. Nejedná se bohužel o takové druhy, po kterých birdeři na svých cestách v zahraničí pasou.

Jestliže se birdeři rozhodnou dále neutrácet vysoké částky za cestování a pozorování ptáků nebo přestanou cestovat kvůli omezení své "uhlíkové stopy", jaký to bude mít dopad na lokální ekonomiky těch míst, jejichž nezávislost byla vybudována na každoročním přívalu ptáčkařů? Snížení počtu lidí cestujících za pozorování ptáků a následný propad v příjmech vázaných na ekoturistiku vytváří začarovaný kruh vedoucí dále k neschopnosti chránit ptáky a jejich životní prostředí a tudíž k poklesu návštěvnosti ze strany birderů.

Jiný, ale stejně oprávněný názor říká, že snížení celosvětové ptačí turistiky může naopak znamenat pro ptáky přínos. V předmluvě k 5. svazku *Handbook of the Birds of the World* navrhnul v roce 1999 člen BirdLife International Dr. Nigel Collart následující:

Birdwatcheři a biologové se dostanou do těch nejdolejších míst díky novým letištím, novým dřevařským cestám, nově vybudovanému zázemí pro turisty. Jejich příjezd bude tvořit malý dílek v mohutné mašinerii ekonomického rozvoje, která v několika málo letech zmrzačí původní a nepoznanou krajinu a obyvatelstvo tím, že sebou přinese Coca Colu, televizi, motorové pily, DDT a vidinu další obdělávatelné půdy, pro kterou bude rozorán každý zbývající kousek této planety. Nejen, že budeme do roku 2010 vědět o ptácích více než kdy jindy ... my dokonce většinu z nich *připravíme o všechny prostor*. [11]

Jaký dopad může mít technický rozvoj na birding

Jakýkoli konkrétní příklad tohoto dopadu, který bych nyní uvedl, nebude mít ani zdaleka být jen několikaletou platnost s ohledem k neuvěřitelné rychlosti a nepředvídatelnosti současného technického rozvoje. Můžeme si být nicméně jisti, že krkolomné tempo, kterým se vyvíjí výpočetní technika, v kombinaci s rostoucí kupní silou birderů, může být příslibem ještě rychlejších a zásadnějších změn.

Birdeři si stejně jako jiné sociální skupiny velice rychle osvojují výhody nových způsobů komunikace. Pagery a mobilní telefony vedly konci 20. století a e-maily a webové stránky ovládaly začátek 21. století. Nyní můžeme předpokládat, že minimálně část birderů bude vbrzku využívat také posledních novinek v oblasti internetu.

Služby sociálních sítí jako je MySpace (přes 100 milionů uživatelů) a Facebook (přes 200 milionů uživatelů) umožňují rychlou výměnu informací; obdoba sdílení datového prostoru dříve využívaná jen „uzavřenými“ skupinami (např. středními a vysokými školami) nyní v online podobě funguje v birderských kruzích ve Velké Británii, USA, Austrálii, ale i jinde [12].

S přihlédnutím k dnešnímu celosvětovému charakteru birdingu poskytuje internet ideální způsob sdílení pozorování, názorů a rad mezi jednotlivci kdekoli na světě. Může tak přispět k celistvému vývoji birdingu v 21. století. Pocit odloučení, který mělo mnoho začínajících birderů v posledních dvou nebo třech desetiletích, je dozajista pryč. V budoucnu se spíše bude muset naučit každý birderský nováček vypořádat s *přebytkem* informací a způsobů komunikace s ostatními ptáčkaři než s *nedostatkem* obojího.

Jiným činitelem, který by mohl přibrzdit vývoj – zvláště pro jednotlivce z rozvojového světa – jsou vysoké náklady. Pomůcky v podobě terénních klíčů pro PDA (Personal Digital Assistant – malý, kapesní počítač) nebo mikrofonů připojených k dalekohledům, které mohou digitálně nahrávat ptačí hlasy, mohou být velice užitečné, ale nejsou zadarmo. Už jen existence značných rozdílů v ceně levných a drahých dalekohledů může zapříčinit vznik „druhé třídy“ birderů, kteří jsou levnou optikou znevýhodněni. Stejný efekt může mít potřeba neustálého vylepšování své výbavy.

Avšak bez ohledu k rychlosti technického rozvoje zůstávají základní potřeby birderů v podstatě stejné jako před stoletím: objevit ornitologicky zajímavá místa, dostat se tam a dokázat určit ptáky, kteří se tam ukáží. Je to právě posledně jmenovaný základní kámen ptačí determinace – neosvojitelný bez důkladné znalosti jednotlivých druhů – který bude nucen čelit v budoucnosti největším změnám.

Již jsme schopni odebrat vzorek DNA od chyceného ptáka, podrobit ho analýze a přiřadit tak konkrétního jedince ke známému druhu. Vlastně jde o porovnání jakéhosi „čarového kódu“. Dalším krokem je logicky otázka, jestli jsme schopni vyvinout zařízení, které by tento kód bylo schopno „přečíst“ přímo v terénu – čímž bychom si determinační schopnosti osvojili v podstatě přes noc.

Tuto vizi představil v časopise *Birdwatch* irský birder Anthony McGeehan před několika lety [13]. Po přečtení jeho článku byli mnozí birdeři přesvědčeni, že se jedná jen o aprílový žert. Je ale možné, že se už brzy stane něco podobného realitou. Profesor Paul Hebert z University of Guelph v Kanadě prohlásil, že sestaví unikátní „čarové kódy“ – podobné těm používaným k identifikaci zboží v supermarketech – pro každý rostlinný a živočišný druh naší planety. Tvrdí, že je takový systém přesný v 98% případů a že během příštích pěti let bude mít každý druh žijící na naší zemi (nebo alespoň ty, které známe) vlastní čarový kód [14].

Environmentální otázky a birding

Další nepříjemná otázka určená dnešním birderům je tato: i když bychom rádi cestovali kvůli pozorování ptáků po světě, budeme toho schopni?

Pozorování ptáků v nejdlehljších koutech světa se stává stále obtížnějším díky třem podstatným okolnostem. První je politická nestabilita: jen málo birderů nyní směřuje na Blízký Východ do problematických zemí jako je Jordánsko, Sýrie a dokonce Izrael; cestovní kanceláře také raději opomíjejí Kolumbii. Lidé se přirozeně vyhýbají nebezpečí (předpokládanému i skutečnému) hrozícímu při cestování do podobných oblastí a v případě, že mají možnost, zamíří raději někam jinam [15].

Druhou okolností je jistá nestabilita poslední doby, kdy se velké světové ekonomiky (rozvojového i vyspělého světa) ocitly v něčem, co můžeme nazvat přetrvávajícím obdobím ekonomické recese. Tento fakt má jistě dopad na množství lidí, kteří jsou si schopni dopřát drahé birderské prázdniny.

Tu největší změnu našich cestovatelských zvyklostí ale přinesly následky našeho nešetného a rozmařilého využívání světových zdrojů v dobách minulých. Prudké změny globálního klimatu se odrážejí i v politickém jednání (dokonce i v USA, kde po sobě jdoucí vlády ignorovaly tento problém v marné naději, že sám zmizí), ve kterém zaznívají požadavky aby „se už konečně něco udělalo“.

V podstatě jde o stanovení metod vhodných ke snížení uhlíkové stopy každého jednotlivce: například zvýšením daní v letecké dopravě a palivového příplatku. Základem je individuálně stanovená „uhlíková dávka“ – efektivní způsob jejího odvození. Každý Američan v současné době emituje 20 tun uhlíku za rok a každý Brit 10 tun (na jednoho Číňana jsou to jen 3 tuny a na jednoho Inda dokonce

jedna tuna uhlíku). Je tudíž možné, že dostupnost letecké přepravy na dlouhé vzdálenosti bude muset být citelně omezena, což by vedlo k útlumu nedůležitých mezikontinentálních cest a současná éra celosvětového cestování za ptáky by vstoupila do období rychlého a možná i definitivního poklesu.

Jestliže se splní i ty nejhorší předpovědi týkající se dopadů klimatických změn na ekosystém, pak nejen že nebude možné cestovat za ptáky, ale i v případě, že bychom mohli, tak toho už k vidění moc nezůstane. Jsou to sice pesimistické představy, ale možná pravdivé.

Když se na to podíváme z té světlejší stránky, tak se birding na lokální úrovni – pravidelné pozorování místní avifauny, nebo v širším měřítku birding na úrovni regionu či státu – stane mnohem důležitějším. Jak píše Mark Obmascik ve svém díle zaměřeném na extrémní formy birdingu ve Spojených státech s názvem *The Big Year* [16], doba transkontinentálního twitchingu skončila se strašlivými událostmi spojenými s 11. zářím 2001. Obmascik zdůrazňuje, že Sandy Komito, rekordman v počtu druhů pozorovaných během jednoho kalendářního roku (v roce 1998) uskutečnil svoje cesty ještě „v úplně jiném, přátelštějším světě“:

Nebylo by vůbec jednoduché nasbírat 270000 last-minute mil v době dnešních stále přísnějších kontrol na hranicích a letištích.

Až se birdeři vrátí k pozorování ptáků na svých domácích lokalitách, přinese to i jisté výhody. Zúžení geografických horizontů povede k zmírnění posedlosti pronásledovat vzácné druhy ptáků a vést si jejich co nejdelší seznamy a náš zájem získá podobu, kterou měl v dřívějších dobách: budeme si všimnout spletitých detailů chování ptáků, kterými byli tak fascinováni první birdeři na začátku 20. století.

Také literatura věnovaná ptákům prodělá viditelnou změnu. Publikace jako *Return to Wild America* [17] Scotta Weidensaula, *Crow Country* [18] Marka Cockera a moje *A Sky Full of Starlings* [16] vzkřísí a obnoví tradici vlastního psaní věnovaného přírodě – a významu, který pro nás mají ptáci a jejich životní prostředí.

Epilog: K čemu jsou ptáci?

Tímto se dostávám k poslední otázce: k čemu jsou ptáci? Původně si tuto otázku zvolil Roger Tory Peterson v roce 1966 jako titul svého pojednání, které bylo součástí knihy publikované Ministerstvem vnitra Spojených států pod názvem *Birds in Our Lives* [1].

Tato otázka byla Petersonovi položena na konci rozhovoru, který poskytl ve svém domově v Jamestownu, v New Yourku. Zpočátku byl tento velký muž zaskočen:

Co může odpovědět duchovní někomu, kdo ho žádá po důvodech jeho víry? Co může říci učitel chlapci, který chce vědět k čemu je dobré čtení? Nebo rodič, když ho někdo poprosí, aby vyjmenoval, jaké výhody mu přináší jeho dítě, co sebou nese pro lidskou rasu, co tím vzniká?

Po prvotním zaváhání začal Peterson jmenovat různé důvody existence ptáků, jež rozdělil do dvou kategorií, které už před ním zmínil jiný americký ornitolog Dean Amadon: „na jedné straně jde o důvody estetické, osobní, bez praktického významu; na straně druhé jde o užitek, který nám ptáci přinášejí.“

Druhá z kategorií se samozřejmě vysvětluje snadno. Peterson poukázal na ornitologii coby vědeckou disciplínu a na to, čím jako taková přispívá k našemu povědomí o fungování živého světa a nepřímo i o nás samých. Zmínil ekonomický význam ptáků: náklady vynaložené na jejich lov a pozorování; nevyčíslitelný přínos zdomácnělých ptáků pro lidskou civilizaci. Připomněl také široce rozšířený chov domácích mazlíčků, což je oblast, která se dostává do stínu první z kategorií: „estetické, osobní, neúčelné“ stránky existence ptáků.

Nakonec se rázně pustil od obhajoby „využití“ ptáků čistě pro zábavu, potěšení a uspokojení vlastních potřeb birderů. V této části použil v podstatě stejné argumenty, které byly užity i dříve a které obhajují birding jako činnost většího významu než je obyčejný koníček. Petersonův přítel a kolega, velký britský ornitolog James Fisher, to shrnul s typickým ironickým nadhledem v předmluvě své knihy *Watching Birds* věnované podstatě birdingu:

Pozorování ptáků může být pověrou, tradicí, uměním, vědou, potěšením, koníčkem nebo nudou: zcela to závisí na povaze pozorovatele. [2]

V posledních letech si začínají být spisovatelé a pozorovatelé vědomi filozofické podstaty birdingu; což souvisí se zvýšeným zájmem o prospěch, který přináší zájem o přírodu jako takovou našemu mentálnímu a emocionálnímu zdraví [3].

V posledních desetiletích paradoxně vede zvláště v západní civilizaci život v rostoucím blahobytu k vyšší hladině stresu, duševním problémům a celkovému pocitu nespokojenosti. Tuto problematiku shrnuje pozoruhodná kniha psychologa Olivera Jamese s názvem *Affluenza* (Blahobyt) [4]. James odhaluje tento fakt v souvislosti s lidským „emocionálním imunitním systémem“, který může být vyléčen pouze v tom případě, kdy získá nové spojení s věcmi, na kterých skutečně záleží.

Další, rostoucí obavou je to, že generace moderních dětí bude strádat z něčeho, co můžeme nazvat „poruchou z nedostatku přírody“ – z nedostatku spontánního, přirozeného kontaktu s přírodou [5]. Věci, které starší generace považovala za samozřejmé – chytání ryb na návnadu, trhání divokých květin, sbírání různých přírodnin do svých poliček nebo do školy – mnohé dnešní děti téměř neznají. Výsledkem je to, že vychováváme děti, které trpí celou řadou fyzických, duševních a psychologických potíží.

Zájem o přírodu zároveň pomáhá vyplnit prázdný prostor dospělým lidem západního světa, ze kterého se obecně vytrácí víra a duchovno. Faktem, že propojení s přírodou se pozitivně odráží na fyzickém zdraví jedince a podstatně může zlepšit i emocionální, mentální a duševní zdraví, se také zabývá zpráva publikovaná v roce 2003 v časopise *English Nature* s názvem *Nature and Psychological Well-being* [6]:

Příroda má mohutný potenciál s pozitivním vlivem na duševní pohodu jednotlivce i společnosti.

Znamená to, že dokáže snížit negativní vlivy, jakými jsou stres a úzkost; a k jejím kladným vlivům patří u člověka zvýšení rozsahu pozornosti a upevnění vzájemných vztahů mezi jednotlivci i ve společnosti; což vede v širší perspektivě ke zlepšování životního prostředí na lokální úrovni.

Ačkoli se zmíněná zpráva týká převážně obecných „outdoorových aktivit“ jakými je pobyt v přírodě, procházky, pěstování divokých druhů rostlin a dřevin na zahradách, není pochyb o tom, že ke stejným závěrům by vedla i v případě birdingu. Možná by byl jeho přínos pro jednotlivce a společnost ještě markantnější. Obdobná studie s názvem *The Benefit of Leisure* [7] publikovaná US Academy of Leisure Sciences uvádí:

Důkazy podepírající zjištění, že systémy podporující společenské a přátelské vztahy, přispívají k dlouhodobému, zdravějšímu a kvalitnějšímu životu. Mnohé z těchto systémů samozřejmě spoléhají nebo vysoce závisí na příležitostech, které vzhledem k volnému času máme... „společenský prospěch“ plynoucí z volného času je skutečně obrovský.

O tom ví svoje většina birderů – ať už podvědomě nebo vědomě – už dlouhou dobu. Někteří lidé mohou trávit libovolně dlouhou dobu pozorováním ptáků, aniž by uvažovali o tom, proč to dělají; ale většina těch, kteří o tom přemýšlejí, dojde k podobnému závěru – že svět s ptáky je mnohem lepší, než bez nich. Petersonovo pojednání říká:

Pravdou je, že ptáci bez nás mohou žít velice dobře, ale mnozí z nás – a možná že většina – by shledala život bez ptáků neúplným, nebo téměř nesnesitelným.

Já – a myslím, že většina čtenářů této eseje – s tím musím z celého srdce souhlasit.

Stephen Moss

Poděkování

Rád bych vyjádřil poděkování následujícím lidem, kteří přispěli k bádání a sepsání této eseje. Jsou to tito: Mark Barrow, Bo Beolens, Arnoud van den Berg, Martin Collinson, Dominic Couzens, Ian Dawson, Jeremy Greenwood, Julian Hughes, Marco Lambertini, Adrian Long, Graham Madge, Jeremy Mynott, Richard Porter, Nigel Redman a Lim Kim Seng. Mike Toms a Andy Clements z BTO mi pomohli s konceptem části *Birdeři v roli „občanských vědců“* v kapitole č. 3.

Děkuji také Josepu del Hoyovi a Amy Chernasky z Lynx Edicions.

Moje žena Suzanne mě jako vždy velice podporovala, přečetla řadu verzí této práce a byla mi nápomocna řadou užitečných rad.

Konečně bych rád tuto esej věnoval muži, který měl větší vliv na vývoj birdingu ve 20. století než kdokoliv jiný a jehož předvídatost, důvtip a inteligence jsou zřejmé z citací použitých v této práci: Maxi Nicholsonovi.

Literatura

Úvod

1. *The Art of Birdwatching*, Max Nicholson, 1931.
2. *The Natural History and Antiquities of Selborne, in the Country of Southampton*, Gilbert White, 1789.
3. *A Bird in the Bush: a Social History of Birdwatching*, Stephen Moss, 2004.

Kapitola č. 1: Současnost birdingu

1. Popularity of birding is still growing, by Ken Cordell and Nancy G. Herbert, *Birding* 34(1): 54-61 (2002).
2. URL: <http://www.fws.gov>.
3. URL: <http://www.rspb.org>.
4. *A Bird in the Bush: a Social History of Birdwatching*, Stephen Moss, 2004.
5. *The Big Twitch*, Sean Dooley, 2005.
6. URL: <http://www.shearwaterjourneys.com>.
7. URL: <http://nss.org.sg>.

Kapitola č. 2: Minulost birdingu

1. *Seventy Years of Birdwatching*, Horace Gundry Alexander, 1974.
2. *Bird Watching*, Edmund Selous, 1901.
3. *The Bird Collectors*, Barbara a Richard Mearns, 1998.
4. *Key to North American Birds*, Elliott Coues, 1872.
5. *Handbook of Field and General Ornithology: a Manual of the Structure and Classification of Birds, With Instructions for Collecting and Preserving Specimens*, Elliott Coues, 1890.
6. *A Field Guide to the Birds*, Roger Tory Peterson, 1934.
7. *The World of Roger Tory Peterson*, John C. Devlin a Grace Naismith, 1977.
8. *The Handbook of British Birds*, Harry Forbes Witherby *et al.*, 1938-41.
9. *Hobbies: Leisure and the Culture of Work in America*, Steven M. Gelber, 1999.
10. *The Lion and the Unicorn: Socialism and the English Genius*, George Orwell, 1941.
11. *The Redstart*, John Buxton, 1950.
12. *Nature Conservation in Britain*, Dudley Stamp, 1969.
13. *A Field Guide to the Birds of Britain and Europe*, Roger Tory Peterson, Guy Mountfort a Philip A. D. Hollom, 1954.
14. *Wild America*, Roger Tory Peterson a James Fisher, 1955.

15. *Kingbird Highway*, Kenn Kaufman, 1997.
16. *A Guide to Bird Finding East of the Mississippi*, Olin S. Petingill, 1951.
17. *Where to Watch Birds*, John Gooders, 1967.
18. Citizens, science and bird conservation, by Jeremy J. D. Greenwood, *Journal of Ornithology* 148 (Suppl. 1): S77-S124 (2007).
19. *The Atlas of Breeding Birds of Britain and Ireland*, British Trust for Ornithology and Irish Wildbird Conservancy, 1976.
20. *The Big Year*, Mark Obmascik, 2004.
21. *The Bit Twitch*, Sean Dooley, 2005.
22. *Birding on Borrowed Time*, Phoebe Snetsinger, 2003.
23. *Handbook of the Birds of the World. Vol. 1, Ostrich to Ducks*, Josep del Hoyo, Andrew Elliott, Jordi Sargatal eds., 1992.
24. *Where to Watch Birds in World Cities*, Paul Milne, 2006.
25. Lim Kim Seng, *in litt.*
26. *The Birds of Turkey: the Distribution, Taxonomy and Breeding of Turkish Birds*, Guy M. Kirwan et al., 2008.
27. Richard Porter, *in litt.*
28. *The Birds of Israel*, Hadoram Shirihai, 1996.
29. URL: <http://www.birdlife.org/worldwide/national/index.html>.

Kapitola č. 3: Současnost birdingu

1. *The Bird Watcher's Anthology*, Roger Tory Peterson, 1957.
2. *Watching Birds*, James Fisher, 1941.
3. *Birds from Britannia*, HRH The Duke of Edinburgh, 1962.
4. URL: <http://www.fws.gov>.
5. URL: <http://warnell.forestry.uga.edu/nrrt/nsre/Nsre/birding0807.pdf>.
6. Bo Beolens, *in litt.*
7. David Lindo, *pers. comm.*; also URL: <http://www.theurbanbirder.com>.
8. URL: <http://www.fws.gov>.
9. *Urbanisation and time of arrival of common birds at garden feeding stations*, by Nancy Ockendon, Sarah E. Davis a Mike P. Toms, *Bird Study*, *in press*.
10. URL: <http://www.bto.org/birdtrends>.
11. Epidemic mycoplasmal conjunctivitis in House Finches from eastern North America, by André A. Dhondt, Diane L. Tessaglia a Roger L. Slothower, *Journal of Wildlife Diseases* 34(2): 265-280 (1998).
12. Citizens, science and bird conservation, by Jeremy J. D. Greenwood, *Journal of Ornithology* 148 (Suppl. 1): S77-S124 (2007).
13. *The Sound Approach to Birding*, Mark Constantine a the Sound Approach, 2006.
14. URL: <http://www.bto.org/birdtrack>.
15. URL: <http://www.rspb.org/birdwatch>.
16. *Phylogeny and Classification of Birds: a Study in Molecular Evolution*, Charles G. Sibley a Jon E. Ahlquist, 1990.
17. *Distribution and Taxonomy of Birds of the World*, Charles G. Sibley a Burt L. Monroe, 1990.
18. *Birds of the World: a Checklist (5th edition)*, James F. Clements, 2000.
19. *Birds of the World: Recommended English Names*, Frank Gill a Minturn Wright, 2006.
20. *The Birdwatcher's Companion to North American Birdlife*, Christopher W. Leahy, 2004.
21. Arnoud van den Berg, *pers. comm.*
22. *The Guardian*, 16th June 2005.
23. URL: <http://www.somersetbirds.net>.
24. Mark Golley, *pers. comm.*
25. URL: <http://www.laurencepoh.com>.
26. *Daily Telegraph*, 14th February 2007.
27. URL: <http://www.bto.org/birdtrack>.
28. *Independent on Sunday*, 12th October 2003.
29. URL: <http://www.fws.gov>.
30. Julian Hughes, *pers. comm.*
31. URL: <http://www.cia.gov>.
32. *Watched Like Never Before*, Royal Society for the Protection of Birds, 2006.
33. URL: <http://www.rspb.org>.

34. URL: <http://bto.org>.
35. URL: <http://www.zbr.co.za>.
36. URL: <http://www.wildlifeextra.com/gov/news/zululand-birding.html>.
37. URL: <http://www.birdlife.org/worldwide/national/azerbaijan/index.html>.
38. *Los Angeles Times*, 29th April 2005.

Kapitola č. 4: Budoucnost birdingu

1. *The Art of Birdwatching*, Max Nicholson, 1931.
2. *Birds of Our Lives*, Alfred Stefferud ed., 1966.
3. *Threatened Birds of the World*, BirdLife International, 2000.
4. URL: <http://www.birdlife.org/news/news/2009/05/red-list.html>.
5. Extinct birds, by Errol Fuller, in: *Handbook of the Birds of the World, VI. 7, Jacamars to Woodpeckers*, Josep del Hoyo, Andrew Elliott, Jordi Sargatal eds., 2002.
6. URL: <http://www.stanford.edu>.
7. *Threatened Birds of the World*, BirdLife International, 2000.
8. Predictions of the effects of global climate change on Britain's birds, by Stephen Moss, *British Birds* 91(8): 307-325 (1998).
9. URL: http://www.birdlife.org/news/news/2008/05/red_list_launch.html.
10. *Threatened Birds of the World*, BirdLife International, 2000.
11. Risk indicators and status assessment in birds, by Nigel J. Collar, in: *Handbook of the Birds of the World, Vol. 5, Barn-owls to Hummingbirds*, Josep del Hoyo, Andrew Elliott, Jordi Sargata eds., 1999.
12. URL: <http://www.birdforum.net>.
13. Cripes! It's 1999, by Anthony McGeehan, *Birdwatch* 80: 15 (1999).
14. URL: <http://www.telegraph.co.uk/scienceandtechnology/science/sciencenews/3353660/DNA-Barcoding-all-our-flora-and-fauna.html>.
15. URL: <http://www.guardian.co.uk/environment/blog/2008/sep/22/wildlife.conservation>.
16. *The Big Year*, Mark Obmascik, 2004.
17. *Return to Wild America*, Scott Weidensaul, 2005.
18. *Crow Country*, Mark Cocker, 2007.
19. *A Sky Full of Starlings*, Stephen Moss, 2008.

Epilog: K čemu jsou ptáci?

1. *Birds in Our Lifes*, Alfred Stefferud ed., 1966.
2. *Watching Birds*, James Fisher, 1941.
3. *Nature Cure*, by Richard Mabey, 2005.
4. *Affluenza*, Oliver James, 2007.
5. *Last Child in the Wood*, Richard Louv, 2005.
6. *Nature and Psychological Well-being*, English Nature, 2003.
7. URL: <http://www.academyofleisureciences.org/alswp7.html>.

Poznámka:

Všechny webové odkazy byly dostupné v červnu 2009.